

**Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка**

Факультет педагогіки і психології
Кафедра педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти

Кваліфікаційна робота

**РОЗВИВАЛЬНИЙ КОМПОНЕНТ ПІДРУЧНИКІВ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ
ДЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ**

Спеціальність 013 Початкова освіта
Освітня програма «Початкова освіта»

Здобувача вищої освіти освітнього
ступеня «магістр»
факультету педагогіки і психології
Дмитрів Ірини Ігорівни

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки і методики
початкової та дошкільної освіти
Кодлюк Ярослава Петрівна

РЕЦЕНЗЕНТ:
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри філологічних дисциплін
початкової та дошкільної освіти
Турко Ольга Василівна

Тернопіль – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИВАЛЬНОГО НАВЧАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	7
1.1 Поняття про розвивальне навчання.....	7
1.2 Розвивальний компонент уроку в початковій школі.....	14
1.3 Підручник з іноземної мови для початкової школи як важливий засіб розвитку молодших школярів.....	24
1.4 Теоретичні підходи до аналізу розвивального компонента підручників з іноземної мови для початкової школи.....	28
Висновки до розділу 1.....	32
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА АНАЛІЗУ ЧИННИХ ПІДРУЧНИКІВ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	35
2.1 Завдання на розвиток психічних процесів у підручниках з іноземної мови, адресованих молодшим школярам.....	36
2.2 Засоби формування загальнонавчальних умінь і навичок у підручниках з іноземної мови для учнів початкових класів.....	49
2.3 Розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами підручників з іноземної мови , адресованих молодшим школярам.....	59
2.4 Рекомендації авторам підручників щодо посилення розвивального компонента у змісті навчальних книг з іноземної мови.....	77
Висновки до розділу 2.....	87
ВИСНОВКИ.....	92
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	96
ДОДАТКИ.....	102

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасній початковій освіті особливого значення набуває проблема реалізації в освітньому процесі ідей розвивального (особистісно орієнтованого, компетентісного, діяльнісного) навчання, яке забезпечує не лише засвоєння навчального матеріалу, а й всебічний розвиток особистості дитини. Початковий етап шкільного навчання є критично важливим періодом становлення когнітивних, мовленнєвих, соціальних та творчих здібностей учнів, оскільки саме в цей час закладаються основи пізнавальної активності, формується інтерес до навчання, розвиваються навички самостійної діяльності та здатності до ефективної взаємодії з оточенням. У цьому контексті підручник з іноземної мови виступає не лише джерелом знань, а й потужним інструментом розвивальної діяльності, що сприяє розвитку психічних процесів, формуванню загальнонавчальних умінь і навичок, розвитку творчих здібностей (Я. Кодлюк), а відтак забезпечує набуття ключових компетентностей молодших школярів.

Вивчення іноземної мови у початковій школі має складну багатокомпонентну структуру, що включає розвиток слухового та зорового сприймання, пам'яті, уваги, мислення, уяви та творчих здібностей. Наукові дослідження підтверджують, що ефективне поєднання навчальної та розвивальної функцій підручника дозволяє забезпечити гармонійний розвиток особистості дитини, стимулювати її пізнавальну активність, формувати емоційно-позитивне ставлення до навчання та закласти основу для подальшого ефективного оволодіння іншими предметами.

Розвивальний компонент підручників з іноземної мови включає різноманітні види завдань: вправи на розвиток психічних процесів, формування загальнонавчальних умінь і навичок, стимулювання мовленнєвої активності, а також завдання на розвиток творчих здібностей. Наприклад, вправи на

класифікацію, зіставлення, логічну добудову та відтворення мовного матеріалу розвивають аналітичне та синтетичне мислення; аудіо-завдання, римовані пісні та лексичні ланцюжки сприяють розвитку слухової та словесно-логічної пам'яті; творчі завдання («Make a poster», «Draw and say», рольові ігри) стимулюють образне мислення, емоційно-виражальні навички та персоналізацію навчального матеріалу. Таке комплексне використання завдань дозволяє формувати у молодших школярів не лише мовленнєву компетентність, а й широкий спектр когнітивних та соціальних навичок, що є необхідною умовою для успішного навчання і розвитку.

Актуальність дослідження розвивального компоненту підручників з іноземної мови зумовлена також сучасними вимогами до освіти, закріпленими у Базовому компоненті дошкільної освіти та Державному стандарті початкової освіти, Концепції Нової української школи та міжнародних стандартах викладання іноземних мов. Ці нормативні документи підкреслюють необхідність забезпечення розвитку особистості учня через навчальний матеріал, інтеграцію міжпредметних зв'язків, стимулювання творчого та критичного мислення, а також формування соціально-комунікативних компетентностей. У цьому контексті підручник виступає не лише засобом навчання, а й важливим фактором реалізації розвивальної функції навчального процесу.

Проблема розвивального навчання іноземної мови в початковій школі представлена напрацюваннями дослідників аспектно, зокрема:

- особливості навчання іноземної мови досліджували І. Задорожна, С. Ніколаєва, В. Редько та ін.;
- функціональне забезпечення підручників з іноземної мови аналізували В. Редько, Карп'юк та ін.;
- структура і функції підручників для початкової школи — предмет наукового пошуку Я. Кодлюк, О. Савченко, Н. Хребтової та ін.;

Актуальність заявленої проблеми, її недостатня роздробленість в педагогічній теорії і практиці зумовили вибір теми магістерської роботи: **«Розвивальний компонент підручників з іноземної мови для початкової школи».**

Об'єктом дослідження є підручники з іноземної мови для 1–2 класів початкової школи, зокрема чинні підручники Карпюк О. Д. («Англійська мова», 1–2 класи, з аудіосупроводом) та «English with Smiling Sam 2» (підручник з аудіо- та мультимедійним супроводом).

Предмет дослідження охоплює розвивальний компонент цих підручників, який включає завдання на розвиток психічних процесів (уваги, пам'яті, мислення тощо.), формування загальнонавчальних умінь і навичок (самостійність, планування, контроль, робота з інформацією тощо.) та розвиток творчих здібностей молодших школярів.

Мета магістерської роботи полягає у всебічному аналізі чинних підручників з іноземної мови для початкової школи з точки зору розвитку психічних процесів, формування загальнонавчальних умінь та навичок, розвитку творчих здібностей учнів, а також визначення напрямів удосконалення розвивального компоненту навчальних матеріалів.

Для досягнення мети роботи були визначені такі **завдання**:

1. Проаналізувати теоретичні підходи до розвивального навчання в початковій школі та визначити місце розвивального компонента уроку у системі навчання іноземної мови.
2. Дослідити структуру та зміст підручників з іноземної мови для молодших школярів, визначити типи завдань та їхній педагогічний ефект.
3. Виявити методи формування загальнонавчальних умінь і навичок у процесі вивчення іноземної мови.
4. Розглянути завдання на розвиток творчих здібностей у навчальних матеріалах.

5.Розробити практичні рекомендації для авторів підручників щодо посилення розвивального компонента та підвищення його ефективності у навчальному процесі.

Теоретичне значення дослідження полягає у розробленні методики аналізу розвивального компонента підручників з іноземної мови для початкової школи з точки зору психічного, мовленнєвого та творчого розвитку учнів, а також у підготовці рекомендацій для авторів навчальних книг щодо посилення цього компонента у змісті підручників, адресованих молодим школярам.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання отриманих результатів у процесі розробки та вдосконалення підручників, плануванні навчального процесу, розробці дидактичних завдань та вправ, а також у підготовці вчителів до ефективного використання ідей розвивального навчання на уроках іноземної мови в початковій школі.

Структурно робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи — 103 с., основного тексту — 92 с.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження впроваджувалися особисто автором в освітній процес школи іноземних мов «English HUT» (м. Тернопіль).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИВАЛЬНОГО НАВЧАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

1.1. Поняття про розвивальне навчання

Як відомо, система традиційного навчання, що спирається на класно-урочну форму організації освітнього процесу, сформувалася в Європі впродовж XVIII–XIX століть. Вона замінила індивідуальне навчання, характерне для попередніх епох, але при цьому зберегла його основні риси — зокрема, акцент на передачі готових знань, умінь і навичок, необхідних для виконання переважно простих, практично орієнтованих видів діяльності. Проте з розвитком цивілізації, науково-технічного прогресу та зміною характеру праці, яка на початку XX століття набуває все більш інтелектуального характеру, виникла об'єктивна потреба у трансформації освітньої системи. Традиційна школа, зорієнтована на репродуктивне засвоєння знань, виявилася неготовою до формування особистості, здатної до самостійного мислення, творчого пошуку та інтелектуального саморозвитку. Так постало протиріччя між масовістю середньої освіти і рівнем розвитку інтелектуальних можливостей учнів, що, у свою чергу, стимулювало педагогічну думку до пошуку нових, розвивальних форм навчання [2, с. 262].

Сам термін «розвивальне навчання» уперше ввів видатний швейцарський педагог Йоганн Генріх Песталоцці, який наголошував, що процес навчання має не лише передавати знання, а й формувати мислення, розвивати здібності та внутрішній потенціал дитини. Його ідеї знайшли подальший розвиток у працях іншого швейцарського науковця — Жана Піаже, який на основі багаторічних досліджень визначив періоди інтелектуального становлення дитини. Він довів, що вік від 7 до 10 років є етапом формування так званих «конкретних операцій

мислення», тобто періодом, коли дитина починає логічно осмислювати навколишній світ через конкретні дії, образи та ситуації. Саме тому педагог може пропонувати дитині лише ті знання і в такій формі, які відповідають її віковим і пізнавальним можливостям. У цьому полягає сутність принципу доступності навчання, який став базовим для всієї системи шкільної освіти [6, с. 112].

Проте з віком змінюється не лише обсяг знань, а й сам характер мислення. Як стверджує Л.В. Олесюк, у середній школі дитина переходить від конкретно-образного до теоретичного мислення, що потребує більш високого рівня узагальнення, аналітичного підходу, здатності оперувати поняттями та закономірностями. Як показала практика, далеко не всі школярі володіють достатнім рівнем аналітичних здібностей, щоб успішно засвоювати знання традиційними методами. Це спричинило появу нового педагогічного підходу — розвивального навчання, що передбачає активну, діяльнісну участь учня у процесі пізнання [31, с. 63].

Ю. Берьозкіна відзначає, що розвивальне навчання — це така організація освітнього процесу, при якій педагогічний вплив не лише відповідає рівню розвитку дитини, але й випереджає його, стимулюючи зростання інтелектуального, емоційного та творчого потенціалу. У центрі цієї концепції — дитина як активний суб'єкт діяльності, здатний не просто сприймати інформацію, а самостійно будувати знання, робити висновки, відкривати закономірності. Такий тип навчання передбачає розвиток усієї сукупності особистісних якостей: пізнавальної активності, самостійності, творчості, здатності до рефлексії та саморозвитку. Навчання, що відбувається в «зоні найближчого розвитку», забезпечує поступове просування дитини від наявного рівня знань до вищого — потенційного, тобто такого, якого вона може досягти за допомогою дорослого або в співпраці з однолітками [3, с. 6].

В українській педагогічній науці питання розвивального навчання отримало ґрунтовне висвітлення у працях низки дослідників. Так, В.Бабич

розглядала можливості використання методів проблемного навчання як засобу активізації мислення молодших школярів; О. Савченко, Я. Кодлюк, Т. Довга досліджували формування загальнонавчальних умінь і навичок, необхідних для самостійного засвоєння знань; М. Вашуленко, Н. Бібік, Л. Варзацька аналізували взаємозв'язок між навчанням і розвитком особистості. Такі науковці, як Г. Костюк, О. Дусавицький, А. Захарова, приділяли увагу теоретичним засадам і концептуальним підходам до побудови розвивального навчання. Їхні дослідження стали підґрунтям для впровадження розвивального навчання у практику роботи шкіл, зокрема у діяльність учителів-новаторів [2].

Значний внесок у розвиток концепції розвивального навчання зробив видатний український педагог Василь Сухомлинський, який створив цілісну систему педагогічних впливів, спрямованих на гармонійний розвиток особистості дитини. У його підході розвивальне навчання базувалося на таких принципах:

- постановка вчителем перспективних цілей розвитку творчих здібностей учнів;
- тісний взаємозв'язок мовленнєвої, розумової та трудової діяльності;
- організація уроків мислення на природі, де діти вчилися спостерігати, аналізувати, робити висновки;
- систематичне використання творчих завдань для розвитку мовлення та мислення;
- стимулювання інтелектуальних і естетичних почуттів школярів [4, с. 108].

В.О. Сухомлинський наголошував, що мислення народжується у праці, адже саме активна діяльність сприяє розвитку розумових процесів. Він писав: «Я прагнув того, щоб у праці народжувалася думка учня». На його думку, праця є не лише фізичною, а й інтелектуальною активністю, яка формує культуру мислення, мовлення, здатність бачити причинно-наслідкові зв'язки. Особливе місце у

педагогічній системі В.О.Сухомлинського посідали уроки мислення серед природи, де дитина через спостереження за природними явищами вчилася аналізувати, робити висновки, пізнавати світ у його різноманітності. «Урок мислення, – писав він, – це і живе сприйняття, і логічний аналіз, і вправи для розуму». Такі заняття під відкритим небом відкривали для дітей «найпрекраснішу книгу — книгу природи».

Велику роль у розумовому розвитку дитини В.О. Сухомлинський відводив допитливості та прагненню до відкриттів. Він радив педагогам «відкрити перед дитиною у навколишньому світі щось одне, але так, щоб цей шматочок життя загравав усіма барвами веселки». Такий підхід формував у дітей інтерес до знань, бажання пізнавати більше, повертатися до спостережуваних явищ знову і знову.

Водночас педагог підкреслював, що розвиток мислення неможливий без формування уміння вчитися: спостерігати, ставити запитання, робити висновки, висловлювати власні судження. Для цього ефективними були проблемні ситуації, розумові вправи, творчі завдання, а також ігрові методи. Особливо важливими В.О. Сухомлинський вважав завдання на кмітливість, загадки, головоломки, які розвивають нестандартне мислення, фантазію, уміння аналізувати [22].

Ключовою умовою ефективності розвивального навчання В.О. Сухомлинський називав індивідуальний підхід до кожної дитини. Учителю має знати особливості мислення, темп роботи, інтереси кожного учня, створювати ситуації успіху, щоб дитина відчувала радість пізнання. «Дітям потрібно давати різні за складністю завдання, щоб кожен міг досягти успіху», — підкреслював він. Саме відчуття власних досягнень народжує віру у свої сили й стимулює подальше навчання [5].

Особливе місце у педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського посідає робота з батьками. Він наголошував, що розвиток мислення дитини починається ще у дошкільному віці, тому необхідно навчати батьків педагогічної культури,

допомагати їм розуміти, як відповідати на запитання дітей, розвивати їхню допитливість, проводити спільні спостереження у природі. Такі форми співпраці сприяли гармонійному розвитку дитини та формуванню інтелектуального середовища сім'ї.

Василь Сухомлинський наголошував, що саме через процес розв'язування завдань, які відображають навколишній світ, у дітей формується здатність мислити, аналізувати та робити висновки. Він зазначав, що вправи з так званого «задачника навколишнього світу» є надзвичайно важливими для інтелектуального розвитку дитини, адже вони стимулюють роботу мозку, розвивають гнучкість мислення й закладають основу для подальшого успішного навчання. Без уміння мислити, підкреслював педагог, не може бути міцних знань — ані з математики, ані з інших навчальних дисциплін. Саме систематичне тренування розумових процесів зміцнює інтелектуальні можливості школяра, розвиває його здатність логічно міркувати, робити узагальнення та самостійно знаходити відповіді на складні питання [4].

Особливе місце у системі розвитку мислення В. Сухомлинський відводив грі в шахи. На його думку, ця інтелектуальна гра є потужним інструментом формування культури мислення, адже вона не лише тренує пам'ять і логіку, але й виховує в учнів зосередженість, терпіння, здатність передбачати наслідки власних дій. Педагог зазначав, що «неможливо уявити повноцінне виховання розумових здібностей і пам'яті без гри в шахи». Саме тому він вважав за необхідне включити шахи в освітній процес початкової школи як невід'ємний елемент розвитку розумової культури, дисципліни мислення та аналітичних навичок [14, с. 153].

Подібну увагу до розвитку інтелектуальних процесів проявляв і В. Едігей, який розробив власну методику формування навичок читання на засадах розвивального навчання. Основним засобом педагог використовував анаграми — деформовані слова, які діти мали відновити, класифікуючи їх за певними

категоріями: предмети, ознаки предметів та дії. Наприклад: І Р Л О С К А Т Е М
А М А К И Т І Ж О Л К И Т А Ч Я Н Н И А В Н Д И С Ь О М П А З Е Г А Т И Я Н
Ш В.

Такі вправи допомагають розвивати швидкість і точність мислення, тренують увагу, логічну послідовність дій, формують у дітей здатність до систематизації та узагальнення інформації [1].

Крім того, В. Едігей активно впроваджував завдання на кмітливість, пошук закономірностей і логічні зв'язки між об'єктами чи явищами. Подібні вправи не лише розвивали інтелект учнів, а й формували у них інтерес до навчання, пробуджували пізнавальну активність та прагнення до самостійного пошуку відповідей [3].

Важливий внесок у розвиток ідей розвивального навчання зробила також учителька-методистка, кандидат педагогічних наук Світлана Логачевська, яка системно впроваджувала принципи внутрішньокласної диференціації. Її підхід полягав у тому, що завдання добиралися з урахуванням рівня підготовки, індивідуальних можливостей і пізнавальних інтересів учнів. Педагог пропонувала диференціацію завдань за ступенем складності — від простих репродуктивних до більш складних аналітико-творчих. Такі вправи вимагали від школярів різного рівня узагальнення, вміння робити висновки, логічно обґрунтовувати свої думки.

С. Логачевська зазначала, що диференціація завдань виступає не лише інструментом розвитку мислення, особливо у дітей із нижчим рівнем інтелектуального розвитку, а й ефективним засобом формування позитивного ставлення до навчання. Коли дитина успішно справляється із завданням, яке їй під силу, це стимулює її до подальших інтелектуальних зусиль, підвищує віру у власні сили й зміцнює мотивацію до пізнання [5].

Вона розробила систему завдань із поступовим нарощуванням складності, спрямовану на розвиток мовлення та мислення молодших школярів:

- Переказ змісту оповідання за малюнком;
- Складання розповіді за динамічним малюнковим планом;
- Впорядкування сюжетних малюнків і складання оповідання;
- Створення розповіді за опорними словами;
- Складання оповідання за планом;
- Домислення подій, що відбулися до або після зображеного на малюнку;
- Створення власного оповідання з особистого досвіду [11, с. 84].

Завдяки такій системі дитина поступово переходить від простих форм відтворення інформації до самостійної творчої діяльності, розвиваючи при цьому вміння мислити, узагальнювати, аналізувати, формулювати власну позицію.

Під час диференціації за ступенем самостійності педагог дозувала обсяг допомоги: від детальних інструкцій до завдань, що вимагали повної самостійності. Використовувалися різні типи підтримки — уточнення завдання, допоміжні підказки, запитання, наочні матеріали. У міру розвитку в учнів аналітичних навичок Логачевська поступово зменшувала обсяг допомоги, стимулюючи дітей самостійно шукати рішення, робити порівняння, аналізувати та узагальнювати інформацію.

Особливу увагу вона приділяла завданням із елементами осмисленого застосування знань, які вимагали не лише відтворення інформації, а й творчого підходу, логічного мислення, вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки. До таких вправ належали запитання на порівняння, визначення спільного та відмінного, пошук закономірностей, класифікація предметів чи явищ. Їх виконання потребувало глибокого аналізу, розвинених пізнавальних стратегій та вміння самостійно добирати методи розв'язання.

Таким чином, досвід педагогів-новаторів — В. Сухомлинського, В. Едігея, С. Логачевської — демонструє, що розвивальне навчання не обмежується передачею знань. Його сутність полягає у створенні таких умов, за яких кожна дитина стає активним суб'єктом навчального процесу, розвиває власне мислення,

творчість і самостійність, а навчання перетворюється на процес інтелектуального зростання особистості.

Отже, розвивальне навчання є не просто альтернативою традиційній системі освіти, а її якісно новим етапом, зорієнтованим на всебічний розвиток особистості. Воно забезпечує не механічне засвоєння знань, а формування мислячої, самостійної, творчої людини, здатної не лише адаптуватися до світу, а й активно його змінювати.

1.2. Розвивальний компонент уроку в початковій школі

Розвивальний компонент сучасного уроку в початковій школі є одним із провідних напрямів оновлення освіти, оскільки його основна мета полягає не лише у передачі готових знань, а передусім у формуванні здатності дитини мислити, аналізувати, самостійно здобувати нову інформацію та застосовувати її на практиці. Відомий український педагог О. Я. Савченко наголошує, що навчання має стати процесом активного розумового розвитку дитини, засобом пробудження її пізнавальної ініціативи, формування внутрішньої потреби у пізнанні світу, а не механічного засвоєння фактів і правил [34, с. 85].

На думку О. Савченко, урок у початковій школі — це не лише форма організації навчального процесу, а передусім розвивальне середовище, у якому формується культура мислення, самостійність суджень, гнучкість розумових дій, емоційна чутливість та вміння спілкуватися. Саме тому головним завданням учителя стає створення на уроці таких умов, за яких дитина не просто відтворює навчальний матеріал, а відкриває його для себе [34, с. 86].

Згідно з дидактичними положеннями О. Савченко, розвивальний компонент уроку — це система педагогічних дій, спрямованих на розвиток інтелектуальних, емоційно-вольових і моральних якостей молодших школярів у процесі засвоєння знань. Це означає, що кожен етап уроку має нести

розвивальний зміст: формувати уміння спостерігати, порівнювати, робити висновки, узагальнювати, ставити запитання й шукати відповіді.

Педагог підкреслює, що дитина повинна бути активним учасником навчального процесу, а не пасивним слухачем. Розвиток мислення відбувається лише у процесі самостійної діяльності, коли учень не отримує готових істин, а приходять до них шляхом власних роздумів.

Наприклад, на уроці природознавства вчитель може не просто повідомити дітям, що рослини потребують світла, а запропонувати провести експеримент: виростити дві рослини — одну на світлі, а іншу в темному місці — і спостерігати за результатом. Таким чином, знання здобуваються через дослідницьку діяльність, що одночасно розвиває мислення, спостережливість і здатність робити висновки.

О. Савченко виокремлює кілька принципів, на яких базується розвивальний компонент уроку:

1. Діяльнісний підхід. Знання засвоюються не шляхом запам'ятовування, а через практичну діяльність. Учень має діяти: вимірювати, порівнювати, класифікувати, аналізувати, висловлювати припущення. Приклад: під час уроку математики діти не просто розв'язують приклади, а вчатьшя шукати різні способи досягнення результату — порівнюють, яка стратегія є ефективнішою, пояснюють хід своїх міркувань.

2. Особистісна орієнтація. Навчання має враховувати індивідуальні можливості, темп розвитку та інтереси кожного учня. Важливо створювати ситуації успіху, коли навіть дитина з нижчим рівнем підготовки відчуває задоволення від власних досягнень. Наприклад, учитель може підготувати завдання кількох рівнів складності або запропонувати учням самостійно обирати, яке завдання вони виконуватимуть. Це формує впевненість, підвищує самооцінку і мотивацію до навчання.

3.Принцип проблемності. Мислення розвивається тоді, коли дитина зустрічається з труднощами, які потребують розумового зусилля. Вчитель створює проблемну ситуацію, спонукаючи учня до пошуку. Наприклад, на уроці української мови вчитель може поставити запитання: «Чому слово “сніг” — іменник, а не прикметник?». Це змушує учнів не лише згадати правило, а й аргументувати власну думку.

4.Інтеграція знань. За О. Савченко, розвивальне навчання повинне формувати цілісну картину світу. Тому бажано поєднувати знання з різних предметів. Наприклад, тема «Вода» може одночасно розглядатися на уроках природознавства (властивості води), математики (обчислення об'єму), образотворчого мистецтва (зображення краплі чи дощу), читання (вірші про дощ).

5.Емоційна насиченість навчання. Емоції стимулюють запам'ятовування і творчість. Урок має викликати інтерес, здивування, радість відкриття [34, с. 88].

О. Савченко зазначає, що розвиток відбувається на всіх етапах уроку:

1.На етапі мотивації — створюється пізнавальна інтрига. Наприклад, учитель починає урок запитанням: «Чому камінь тоне, а корабель — ні?»

2.На етапі вивчення нового матеріалу — застосовуються евристичні бесіди, досліди, дидактичні ігри.

3.На етапі закріплення — використовуються творчі завдання, які потребують застосування знань у нових умовах (наприклад, скласти власну задачу за малюнком).

4.На етапі рефлексії — діти аналізують, що нового дізналися, що викликало труднощі, як вони подолали їх.

Так, під час уроку літературного читання після аналізу казки учитель може запропонувати дітям придумати нову кінцівку або описати, як повівся б герой у сучасному світі. Таке завдання не лише розвиває уяву, а й формує навички критичного мислення та морального оцінювання поведінки [34, с. 90].

О. Савченко виділяє систему методів, які забезпечують реалізацію розвивального компоненту уроку:

1. Проблемно-пошуковий метод — створення ситуацій, у яких дитина має знайти відповідь самостійно.

2. Дидактичні ігри — сприяють активізації пізнавальної діяльності через емоційне залучення. Наприклад, гра «Хто швидше?» у математиці тренує мислення, увагу, кмітливість.

3. Метод проектів — учні самостійно планують і реалізують міні-дослідження («Мій улюблений куточок природи», «Як економити воду вдома»).

4. Робота в парах і групах — формує комунікативні та соціальні навички. Діти вчаться домовлятися, вислуховувати одне одного, спільно знаходити рішення.

За О. Савченко, вчитель у системі розвивального навчання виступає не лише джерелом знань, а організатором пізнавальної діяльності. Його завдання — допомогти дитині самостійно здобути результат, скерувати її думку, підтримати впевненість у власних силах. Учитель має створювати умови для творчості, висловлення власної думки, самоперевірки [34, с. 87].

Наприклад, якщо учень неправильно розв'язав задачу, педагог не дає одразу готової відповіді, а ставить навідні запитання: «Що ми шукаємо у задачі?», «Яку дію треба виконати спочатку?», «Чому ти так вважаєш?». Таким чином, помилка стає не покаранням, а стимулом до роздумів.

О. Савченко виділяє кілька ключових функцій розвивального компоненту:

1. Інтелектуальна функція — розвиток пізнавальних процесів (мислення, пам'яті, уяви).

2. Мотиваційна функція — пробудження інтересу, формування внутрішньої потреби у навчанні.

3. Комунікативна функція — розвиток мовлення, культури спілкування, взаємоповаги.

4.Розвивальний урок, за словами дослідниці, — це урок, на якому дитина мислить, відчуває і творить, а не лише повторює.

У своїй концепції мотиваційного компоненту навчання О. Савченко розглядає мотивацію як системоутворювальний чинник, що не лише спрямовує, а й організовує процес пізнання, надаючи йому особистісного сенсу та внутрішнього емоційно-вольового підґрунтя. Мотивація в початковій школі, за її підходом, виступає одним із ключових показників ефективності розвитку дитини як суб'єкта навчальної діяльності, оскільки саме через мотиви формується інтерес до знань, потреба у самореалізації, прагнення до пізнання навколишнього світу.

Дослідниця підкреслює, що мотиви навчання мають двоїсту природу — зовнішню та внутрішню. Зовнішні мотиви не пов'язані безпосередньо з навчальною діяльністю, проте вони створюють позитивне емоційне тло, сприятливе для її успішності. До таких мотивів належать позитивне ставлення до школи, довіра до вчителя, бажання отримати схвалення від дорослих, прагнення підвищити свій статус серед однолітків або просто цікавість до нового соціального досвіду. Наприклад, учень може старанно виконувати домашнє завдання не тому, що його цікавить зміст завдання, а тому, що хоче почути похвалу від учителя чи відчути гордість у батьків.

Внутрішні мотиви, навпаки, безпосередньо пов'язані із самим процесом навчання, його змістом і результатами. Це інтерес до пізнання, задоволення від вирішення навчальних завдань, радість від розуміння нового матеріалу. У молодших школярів така мотивація формується поступово: спочатку вона часто ситуативна і залежить від умов — наприклад, від цікавості уроку, ігрових моментів, схвалення з боку вчителя або атмосфери змагання в класі. Лише згодом, завдяки систематичній роботі педагога, внутрішня мотивація набуває стійкості й починає визначати загальне ставлення дитини до навчання.

О. Савченко зазначає, що мотиви навчання в кожної дитини є глибоко індивідуальними, адже вони залежать від життєвого досвіду, емоційного стану, типу темпераменту, соціального оточення. Зовнішня поведінка учня — це лише поверхнева проява складної системи внутрішніх чинників, які визначають його бажання вчитися, наполегливість у подоланні труднощів і рівень самостійності [34, с. 86].

На основі власних досліджень та аналізу поведінки учнів О. Савченко дійшла висновку, що у молодшому шкільному віці процес навчання є полімотивованим, тобто дитину одночасно спонукають різні мотиви — як внутрішні, так і зовнішні. Зокрема, результати опитування школярів 3–4-х класів засвідчили, що найчастіше діти обирають такі твердження: «На уроках цікаво» та «Я щодня дізнаюся щось нове». Це свідчить про активізацію саме пізнавальних мотивів, спрямованих на процес отримання знань. Проте у четвертокласників з'являється також усвідомлення соціальних мотивів: «Хочу потім одержати гарну роботу», «Кожен повинен працювати». Така тенденція, за Савченко, відображає поступове розширення життєвого світогляду дитини й зародження почуття відповідальності за власне майбутнє.

Додатково дослідження виявило, що хоча змагальні або наслідувальні мотиви (наприклад, «Мій друг дуже гарний учень», «Не хочу бути гіршим за інших») також присутні, вони відіграють другорядну роль і діють переважно опосередковано. Натомість мотиви, пов'язані з оцінкою з боку значущих дорослих — учителів і батьків, залишаються сильними регуляторами навчальної активності. Учні часто вчаться «щоб отримати похвалу вчителя» або «щоб батьки мною пишалися».

Таким чином, мотиваційна структура навчальної діяльності молодших школярів, за О. Савченко, має комплексний характер і поступово еволюціонує від зовнішніх, емоційно-соціальних мотивів до внутрішніх, інтелектуально-пізнавальних. Цей процес відбувається не стихійно, а під впливом систематичної

педагогічної роботи, спрямованої на формування в учнів позитивного ставлення до навчання, усвідомлення цінності знань і розвиток здатності до саморефлексії.

Для вивчення мотиваційного компоненту в початковій школі Савченко пропонує комплексний підхід, який поєднує опосередковані та прямі методики. До перших належать спостереження за навчальною діяльністю дітей, бесіди з учителями та батьками, аналіз успішності учнів. До других — індивідуальні інтерв'ю, анкетування, написання творчих робіт, таких як «Мій шкільний день» чи «Книжка, яку я раджу прочитати». Такі методи дозволяють не лише зафіксувати рівень мотивації, а й глибше зрозуміти емоційно-ціннісне ставлення дитини до навчального процесу.

Підсумовуючи, можна зазначити, що згідно з концепцією О. Савченко, мотивація навчання в молодшому шкільному віці — це динамічна система внутрішніх і зовнішніх чинників, що забезпечує перехід від зовнішнього стимулювання до внутрішньої пізнавальної активності. Її розвиток можливий лише за умов створення педагогом сприятливого навчального середовища, яке поєднує емоційну підтримку, цікавість, змагання, пізнавальні виклики та соціальну значущість. Саме тоді навчання стає для дитини не лише обов'язком, а й джерелом радості, самовираження й особистісного зростання [34, с. 88].

У своїх педагогічних дослідженнях О. Савченко наголошує, що молодші школярі загалом виявляють позитивне ставлення до школи, охоче відвідують уроки, демонструють щире допитливість, відкритість і безпосередність у навчальній діяльності. Вони прагнуть пізнавати нове, активно реагують на емоційно забарвлені ситуації, охоче вступають у взаємодію з учителем. Проте, поряд із цими позитивними характеристиками, у поведінці дітей чітко простежується низка ознак недостатньої сформованості мотивації учіння. Йдеться про ситуативність проявів інтересу (коли захоплення швидко зникає), нестійкість емоційно-вольової сфери (залежність від похвали або настрою), а також слабка усвідомлення власних навчальних потреб і можливостей [34].

Часто молодші школярі не можуть чітко пояснити, який предмет їм найбільше подобається або що саме приносить задоволення у навчанні. Вони оцінюють свої успіхи не за реальними досягненнями чи відчуттям особистого прогресу, а здебільшого за оцінками вчителя чи реакцією батьків. Тобто позиція учня як суб'єкта навчання у багатьох дітей ще не є внутрішньо усвідомленою — вона вибудовується через зовнішню оцінку, а не через внутрішній інтерес до знань.

З метою подолання цієї суперечності та формування повноцінної мотивації учіння, О. Савченко пропонує дотримуватися комплексу дидактичних умов, які забезпечують гармонійний розвиток пізнавальної активності, інтересу та вольової саморегуляції учнів.

Основні дидактичні умови формування навчальної мотивації (за О. Савченко):

1.Цілеспрямоване формування позитивного ставлення до навчання. Учитель має створювати в дітей розуміння того, що навчання — це не лише обов'язок, а й важлива життєва цінність, шлях до самореалізації та особистісного зростання. Для цього педагог має показувати практичну значущість знань, демонструвати зв'язок навчального матеріалу з життям дітей, їхніми інтересами, мріями та майбутніми професійними планами. Наприклад, під час вивчення математики можна розповісти, як обчислення допомагають інженеру або кухарю, а на уроках читання — як книги відкривають нові світи [37, с. 86].

2.Гуманне ставлення вчителя до всіх учнів. Дитина має відчувати доброзичливість і підтримку педагога незалежно від своїх поточних успіхів. Учитель не повинен ділити учнів на «сильних» і «слабких», адже це формує у дітей комплекс меншовартості. Навпаки, кожен учень має відчувати, що його зусилля помічені й оцінені. Особливо цінним є заохочення самостійних дій, ініціативності, спроб мислити по-своєму. [37, с. 86].

3.Формування суб'єктної позиції учня. За словами Савченко, дитина має не просто виконувати вказівки, а усвідомлювати власну роль у процесі навчання — бути активним учасником, а не пасивним спостерігачем. Для цього необхідно надавати дітям можливість вибору (наприклад, способу розв'язання завдання), залучати до оцінювання власної роботи, формувати рефлексивне мислення. [37, с. 87].

4.Розвиток допитливості, дослідницької позиції та пізнавального інтересу. Важливо, щоб діти відчували себе маленькими дослідниками, які відкривають нові знання. Для цього використовуються проблемно-дослідницькі завдання, експерименти, ігрові ситуації, творчі пошуки, які стимулюють активну розумову діяльність. [37, с. 89].

5.Збагачення навчального змісту емоційно насиченим матеріалом. Учні краще засвоюють інформацію, коли вона викликає емоційний відгук. Тому у підручниках і навчальних матеріалах доцільно використовувати яскраві ілюстрації, цікаві історії, уривки з дитячої літератури, приклади з реального життя. [37, с. 90].

6.Створення розвивального освітнього середовища. Під цим Савченко розуміє не лише матеріально-технічне забезпечення класу, а й загальну атмосферу довіри, взаємоповаги, позитивного емоційного клімату, який сприяє вільному виявленню думок і почуттів [24].

7.Збагачення пізнавальних процесів інтелектуальними почуттями. До них належать подив, радість відкриття, задоволення від розуміння, впевненість у власних силах. Саме ці почуття, за Савченко, живлять мотивацію і роблять навчання внутрішньо значущим. [37, с. 90].

8.Формування відповідальності та волі. Учень має усвідомлювати не лише приємний, а й обов'язковий бік навчання — необхідність наполегливо працювати, долати труднощі, доводити розпочату справу до кінця. [37, с. 90].

Реалізація всіх цих умов потребує тривалої, послідовної співпраці вчителя, вихователя та батьків. Савченко підкреслює, що не варто очікувати швидких результатів: мотивація — це внутрішній, складний психічний процес, який не формується миттєво навіть за наявності найефективніших педагогічних методів (зокрема, дидактичних ігор чи системи безбального оцінювання).

Важливо уникати спрощених педагогічних висновків на кшталт: «не вивчив — значить, ледар», «повільно думає — значить, не хоче вчитися». Такі узагальнення лише знижують самооцінку дитини і підривають її внутрішню мотивацію.

Підручник, за її підходом, має не лише інформувати, а й мотивувати. Він повинен забезпечувати емоційність навчання — добирати матеріал із життєвою значущістю для дітей, використовувати художні образи, візуальні матеріали, цікаві запитання, що спонукають до роздумів. Особливо ефективними є завдання, які передбачають аналіз мотивації героїв літературних творів, створення власних інтерпретацій, обговорення моральних виборів персонажів. Такі прийоми не тільки активізують інтерес, а й розвивають у дітей здатність до емпатії, рефлексії, усвідомлення власних мотивів [30].

Молодші школярі, за спостереженнями дослідниці, мають гостру потребу у близькому емоційному контакті з учителем. Для них надзвичайно важливо відчувати увагу, підтримку, схвалення, мати право висловлюватися і ставити запитання. Учень почувається значущим, коли педагог звертається до нього на ім'я, дивиться у вічі, використовує теплий тон, усмішку, заохочувальний жест. Навіть короткий невербальний сигнал («Я в тебе вірю!», «Ти впораєшся!») має величезний вплив на самооцінку дитини й пробуджує внутрішню мотивацію до зусиль.

Савченко підкреслює, що важливо розподіляти увагу між усіма учнями — щоб жодна дитина не залишалася осторонь спілкування з учителем. Адже мотивація навчання безпосередньо залежить від якості педагогічного контакту.

Крім того, педагог має виявляти терпіння до дітей, які повільно працюють або легко відволікаються, концентруючись не на їхніх помилках, а на позитивних прикладах. Доброзичлива інтонація, заохочувальний погляд чи підтримуюча фраза значно ефективніші за часті зауваження.

Розвивальний компонент уроку, згідно з концепцією О. Я. Савченко, є центральним елементом сучасної дидактики початкової школи. Він передбачає перехід від репродуктивного типу навчання до активно-творчого, у якому учень виступає суб'єктом пізнання. Реалізація цього підходу формує не лише знання, а й життєві компетентності — уміння мислити, співпрацювати, робити висновки та застосовувати здобуте в практичних ситуаціях.

Таким чином, урок у розумінні О. Савченко — це урок розвитку, де кожне завдання, запитання чи гра мають виховний і розвивальний потенціал. Саме такий урок формує активну, мислячу, відповідальну особистість молодшого школяра, готову до подальшого навчання й саморозвитку.

1.3. Підручник з іноземної мови для початкової школи як важливий засіб розвитку молодших школярів

У сучасній початковій школі підручник з іноземної мови виступає одним із провідних засобів не лише навчання, а й розвитку особистості дитини. Він є основою організації освітнього процесу, структурним центром навчального комплексу та водночас інструментом реалізації багатьох дидактичних, виховних і розвивальних функцій. Згідно з позицією О. Савченко, підручник у початковій ланці освіти повинен стати “провідником у світ знань і цінностей”, стимулювати пізнавальну активність, розвивати інтелектуальну, емоційну та моральну сфери дитини [34, с. 87].

У структурі початкової освіти підручник з іноземної мови виконує роль своєрідного «ядра» навчального процесу, навколо якого вибудовуються всі інші

форми діяльності — усні вправи, слухання аудіоматеріалів, мовленнєві ігри, комунікативні ситуації. Він забезпечує цілісність навчального курсу, є джерелом мовного матеріалу та водночас зразком мовленнєвої поведінки. Підручник допомагає дитині вперше усвідомити іноземну мову як систему, що має власні правила, ритм, інтонацію, культуру.

За визначенням Н. Гальскової та С. Ніколаєвої, навчання іноземної мови в молодшому шкільному віці має базуватися на комунікативно-діяльнісному підході, а підручник повинен бути побудований так, щоб стимулювати дитину до мовленнєвої активності, до природного використання мови в реальних або наближених до реальних ситуаціях спілкування. Тому сучасні підручники мають структуру, де граматичний матеріал подається не у вигляді абстрактних правил, а через практичні ситуації, короткі діалоги, вірші чи пісеньки. Наприклад, у популярних українських підручниках серії “Quick Minds” або “Fly High” діти знайомляться з новими словами через історії про улюблених персонажів — Бена, Тедді, Саллі, які виконують знайомі дії: ходять до школи, спілкуються з друзями, святкують день народження.

Підручник з іноземної мови має потужний розвивальний потенціал, адже через навчальний матеріал відбувається формування основних психічних процесів — уваги, пам’яті, мислення, уяви, мовлення. Наприклад, під час виконання вправи “Listen and repeat” тренується слухова пам’ять і артикуляційна моторика; завдання “Match the pictures with the words” активізує зорове сприймання й логічне мислення; а творча вправа “Make up your own story about your family” розвиває мовленнєву уяву й емоційне самовираження.

Як зазначає Л. Калініна, розвивальна функція підручника полягає у створенні таких навчальних ситуацій, які спонукають учня до мислення, аналізу, пошуку, порівняння, узагальнення. У процесі оволодіння іншомовним матеріалом дитина вчиться порівнювати мовні явища рідної та іноземної мови,

виявляючи схожість і відмінність між ними. Це формує аналітичне мислення, розвиває гнучкість інтелекту [32].

Підручник сприяє розвитку пізнавальної самостійності, коли учень навчається здобувати знання самостійно — через спостереження, здогад, індукцію. Наприклад, у багатьох сучасних підручниках (зокрема, “English with Smiles”, “Get Smart”) передбачено рубрики “Find out” або “Think and answer”, які заохочують дитину не просто повторювати матеріал, а відкривати закономірності самостійно. Такі завдання активізують розумову діяльність і розвивають інтерес до пізнання.

Молодший шкільний вік — це період, коли навчання повинно бути емоційно насиченим, образним і захопливим. Тому підручник має виконувати важливу мотиваційну функцію — підтримувати позитивне ставлення до навчання, пробуджувати інтерес до іншомовного світу. О. Савченко підкреслювала, що для формування стійкої навчальної мотивації необхідно збагачувати зміст підручника емоціогенним матеріалом, створювати ситуації успіху, залучати учня до активної діяльності.

У сучасних навчальних виданнях це реалізується через використання ігрових форм — коміксів, ребусів, загадок, діалогів з персонажами, яскравих ілюстрацій. Наприклад, завдання типу “Help the pirate find his treasure” або “Sing the song and dance” поєднують навчання з грою, забезпечуючи позитивні емоції та невимушене засвоєння мовного матеріалу.

Важливим мотиваційним чинником є також система самооцінювання. У підручниках часто містяться рубрики “Now I can...”, “My progress”, де діти відмічають, що вони вже вміють робити англійською мовою. Це підсилює відчуття власних досягнень, формує внутрішню мотивацію та віру у власні сили.

Одним із важливих напрямів розвитку, який забезпечує підручник, є соціалізація дитини. Через діалоги, рольові ігри та ситуативні завдання молодші школярі навчаються спілкуванню, вмінню слухати, ставити запитання, реагувати

на репліки співрозмовника. Вони вчаться співпраці, толерантності, повазі до інших.

Підручники з іноземної мови також виконують культурологічну функцію. Вони відкривають перед дітьми світ іншої культури, знайомлять із традиціями, святами, історією інших народів. Наприклад, під час вивчення тем “Christmas”, “Halloween”, “Easter”, “London” діти не лише вивчають нові слова, а й дізнаються про інші культурні практики, що формує міжкультурну компетентність і виховує повагу до різноманіття світу. Це відповідає концепції ЮНЕСКО про виховання громадянина світу, здатного до діалогу культур.

Водночас у підручнику важливо зберігати баланс між національним та іншомовним контекстом. Тому сучасні автори (зокрема, О. Карп'юк) включають у зміст тексти про Україну англійською мовою: “My Country”, “Our Traditions”, “Ukrainian Holidays”, що сприяє формуванню національної ідентичності та патріотичних почуттів.

Відповідно до вимог Нової української школи, підручник має сприяти розвитку ключових компетентностей — комунікативної, соціальної, культурної, навчальної, інформаційної. Наприклад, завдання “Find information on the Internet about your favourite animal” формує вміння працювати з джерелами інформації; “Work in pairs and make a dialogue” — розвиває соціальні навички; “Write a postcard to your friend” — формує письмову компетентність і креативність.

Підручник таким чином перетворюється на інструмент комплексного розвитку дитини: мовленнєвого, інтелектуального, емоційного, морального. Він допомагає школяру відчувати себе активним суб'єктом навчання, який здатен мислити, діяти, спілкуватися і пізнавати світ іншими мовами.

Отже, підручник з іноземної мови для початкової школи — це не лише засіб передачі знань, а цілісна педагогічна система, що реалізує розвивальний потенціал навчання. Він сприяє формуванню пізнавальної активності, комунікативних умінь, моральних якостей, емоційної культури та міжкультурної

свідомості дитини. Завдяки поєднанню навчальної, виховної та розвивальної функцій підручник стає важливим чинником становлення гармонійної, творчої, відкритої до світу особистості молодшого школяра.

Сучасний підручник з іноземної мови — це своєрідний “місток” між світом дитинства і світом культури, пізнання, спілкування. Від його якості, методичної побудови, емоційної привабливості та гуманістичної спрямованості залежить, чи стане навчання іноземної мови для дитини лише обов’язком — чи, навпаки, джерелом радості, розвитку й самореалізації.

1.4. Теоретичні підходи до аналізу розвивального компонента підручників з іноземної мови для початкової школи

Розвивальний компонент підручника з іноземної мови для початкової школи є вагомим для побудови навчального процесу, він визначає не тільки рівень засвоєння мовного матеріалу, а й формування пізнавальних здібностей, емоційної сфери та соціальної компетентності дітей. У сучасній педагогіці цей компонент розглядається як інструмент цілеспрямованого розвитку інтелекту, мовлення, логічного мислення, уваги, пам’яті, уяви та творчих здібностей школярів. Аналіз розвивального потенціалу підручника базується на поєднанні психолого-педагогічного, дидактичного, мотиваційного, комунікативного та міжкультурного підходів.

1. Психолого-педагогічний підхід.

Психолого-педагогічний підхід ґрунтується на дослідженнях О. Савченко та інших педагогів, які підкреслюють, що навчальна діяльність є основним чинником розвитку дитини. Підручник має не лише подавати знання, а й стимулювати активне мислення учня, розвиток уваги, пам’яті, уяви та мовних навичок.

Наприклад, підручники серії “Fly High” пропонують вправи типу “Think and answer”, де діти аналізують вчинки героїв, роблять висновки, порівнюють варіанти розвитку подій. Такі завдання сприяють формуванню критичного мислення, логічного аналізу та самостійного прийняття рішень. У вправі “What would you do in this situation?” школярі мають запропонувати альтернативні дії персонажів, аргументувати свій вибір, що стимулює розвиток креативності та мислення “поза шаблоном”.

2. Дидактичний підхід.

Дидактичний підхід аналізує підручник з точки зору його структури, послідовності подання матеріалу, системи вправ і завдань. Підручник ефективний, якщо він забезпечує поступове нарощування складності, диференціацію завдань за рівнем пізнавальної активності учнів, а також можливість прояву суб’єктності у навчанні.

У підручниках “English with Smiles” передбачено завдання на розвиток логіки та уяви, наприклад: скласти історію за серією малюнків або доповнити діалог, обираючи правильні слова із запропонованого набору. Такі вправи дозволяють учням не тільки засвоювати лексику та граматику, а й практикувати аналіз, узагальнення та логічне мислення.

3. Мотиваційно-орієнтований підхід.

Мотиваційна складова підручника передбачає створення умов, коли навчання стає цікавим та значущим для учня. На основі робіт О. Савченко відомо, що внутрішня мотивація формується, коли дитина відчуває власну причетність до процесу, може досягати результатів самостійно і бачить практичну цінність знань [28].

Підручники, що реалізують цей підхід, включають:

- ігрові елементи, наприклад, квести, ребуси, рольові ігри;
- завдання на творчість: складання історій, пісень, діалогів;
- яскраві ілюстрації та інтерактивні елементи.

У підручнику “Quick Minds” рубрики “Let’s play” та “Sing and act” пропонують учням розіграти сценку, скласти риму чи відтворити діалог, що дозволяє відчувати результат власної активності, створює позитивний емоційний фон та підтримує інтерес до навчання.

4. Комунікативно-діяльнісний підхід.

Комунікативний підхід передбачає, що підручник не тільки навчає мовним формам, а й розвиває вміння ефективно комунікувати. Для цього пропонуються вправи на говоріння, слухання, читання та письмо, імітуючи реальні ситуації спілкування.

Наприклад, завдання “Ask your friend about their favourite food” чи “Work in pairs to solve the puzzle” дозволяють учням тренувати навички планування мовленнєвої діяльності, ставити питання, співпрацювати з однокласниками, коригувати свою поведінку під час спілкування. Це формує соціальні компетенції, здатність до командної роботи та адаптації в групових ситуаціях [33].

5. Міжкультурний підхід.

Міжкультурний компонент підручника сприяє розвитку міжкультурної компетентності учнів, формує повагу до культурних відмінностей і толерантність. Через знайомство з традиціями, звичаями та особливостями життя інших народів діти розширюють світогляд та набувають цінного соціального досвіду.

Наприклад, у темі “Holidays around the world” учні порівнюють українські та британські свята, створюють таблиці схожостей і відмінностей, обговорюють свої спостереження та досвід, що сприяє розвитку аналітичного мислення та емпатії.

Теоретичний аналіз розвивального компонента підручника з іноземної мови для початкової школи свідчить про його комплексний характер. Він реалізує одночасно кілька функцій:

- Розвивальну – формує когнітивні та мовленнєві навички;
- Мотиваційну – стимулює інтерес і емоційне залучення;
- Соціальну – розвиває комунікативну компетентність;
- Міжкультурну – знайомить із культурними особливостями інших народів, виховує толерантність.

Таблиця 1.1.

Аналіз розвивального компонента підручників

Назва підручника	Наявний розвивальний компонент (конкретні елементи)	Характеристика розвивального впливу	Які когнітивні та емоційні процеси розвиваються
Fly High	• Вправи “Think and answer” — завдання на роздуми та відповіді. • Ситуаційні вправи “What would you do in this situation?” — моделювання альтернативних варіантів поведінки.	Розвиток умінь аналізувати ситуації, порівнювати варіанти дій, робити висновки та аргументувати. Формується самостійність у судженнях і здатність бачити різні варіанти вирішення проблеми.	Критичне мислення, логічний аналіз, уміння оцінювати ситуації, креативність, гнучкість мислення, навички прийняття рішень.
English with Smiles	• Завдання на складання історії за серією малюнків. • Завдання на доповнення діалогу, вибір слів із набору.	Формують уміння вибудовувати послідовність, встановлювати причинно-наслідкові зв’язки, узгоджувати зміст і мову. Учні тренують уяву та здатність логічно структурувати інформацію.	Логічне мислення, уява, аналіз і синтез інформації, узагальнення, мовленнєва творчість.
Quick Minds	• Рубрики “Let’s play” — розігрування сценок. • “Sing and act” — створення рим, участь у творчих діалогах.	Активізують емоційно-творчу діяльність, сприяють розвитку виразності, взаємодії в групі та емоційного включення в процес. Забезпечують проживання навчального матеріалу через дію.	Емоційний інтелект, творча уява, комунікативні навички, виразність, соціальна взаємодія, мотивація.

Аналіз розвивального потенціалу підручника потребує використання психолого-педагогічного, дидактичного, мотиваційного, комунікативного та міжкультурного підходів, що дозволяє оцінити його ефективність як навчального ресурсу та визначити його роль у формуванні гармонійно розвиненої, активної, творчої та соціально компетентної особистості молодшого школяра.

Висновки до розділу 1

Розвивальне навчання як цілісна педагогічна категорія є невід'ємною складовою сучасної початкової освіти. Воно спрямоване не лише на засвоєння учнями знань, умінь та навичок, а й на формування їхніх когнітивних, емоційних, соціальних та творчих компетенцій. Теоретичні підходи, які розкривають сутність розвивального навчання, підкреслюють необхідність активного включення учнів у пізнавальну діяльність, стимулювання мислення, уваги, уяви та творчості.

Мотивація навчання є ключовим компонентом розвивального процесу. Аналіз літературних джерел та досліджень О. Савченко, В. Сухомлинського, В. Едігея та С. Логачевської демонструє, що ефективне навчання молодших школярів можливе лише тоді, коли поєднуються внутрішні (пізнавальні, інтелектуальні, творчі) та зовнішні (соціальні, оцінні, емоційні) мотиви. Наприклад, діти активно включаються у роботу, коли завдання цікаві, відповідають їхньому рівню розвитку і дозволяють відчути успіх; одночасно велике значення має підтримка вчителя та батьків, їхнє заохочення, створення сприятливого емоційного середовища.

Формування пізнавальних навичок у молодших школярів потребує поступового ускладнення навчальних завдань, диференціації за рівнем складності та ступенем самостійності. Досвід С. Логачевської та В. Едігея показує, що робота з деформованими словами, складання оповідань за

малюнками або планом, вправи на логічне мислення та закономірності стимулюють розвиток уваги, концентрації, аналітичного мислення та самостійності у навчальній діяльності.

Підручник як засіб розвитку виступає не лише носієм навчальної інформації, а й стимулює активність учнів, розвиває мовлення, творче мислення, комунікативні та соціальні навички. Розвивальний потенціал підручника забезпечується за рахунок включення:

- проблемно-дослідницьких завдань;
- ігрових ситуацій та рольових ігор;
- завдань на самостійне формулювання висновків і правил;
- міжкультурних матеріалів, що сприяють вихованню толерантності та емпатії.

Особливості вікової психології молодших школярів вимагають врахування ситуативності, нестійкості інтересу та волі, емоційної лабільності. Тому розвивальне навчання передбачає систематичне стимулювання внутрішньої мотивації, підтримку самостійності, активне залучення дітей у діяльність через диференційовані завдання, цікаві ілюстрації, інтерактивні елементи та комунікативні вправи.

Комплексна організація навчального процесу включає співпрацю вчителя, учня та батьків, спрямовану на розвиток особистісної суб'єктності, відповідальності за результати власної діяльності, волі, почуття обов'язку та пізнавального інтересу. Позитивне ставлення до навчання формується поступово, через цілеспрямовану роботу над розвитком мислення, емоційного інтелекту та соціальної взаємодії.

Практичне значення теоретичних положень полягає в тому, що вони дають можливість:

- створювати методики та завдання, які забезпечують активне, дослідницьке навчання;

- оцінювати ефективність підручників з точки зору розвитку когнітивних, мотиваційних, комунікативних та творчих навичок;
- формувати у молодших школярів комплексні компетенції, які стануть основою для подальшого навчання та розвитку.

Отже, теоретичні дослідження розвивального навчання в початковій школі підтверджують необхідність системного, диференційованого та мотиваційно-орієнтованого підходу до організації навчальної діяльності, використання підручників як засобів активного розвитку та створення умов, у яких кожен учень може проявити свій потенціал, творчість та інтелектуальні здібності.

Сенсорних умінь	42	18	38	16	35	17
Пізнавальних процесів	58	25	62	26	49	24
Формування загальнонавчальних умінь і навичок						
Організаційних	18	8	21	9	17	8
загальномовленнєвих	52	22	55	23	48	23
Загально пізнавальних	35	15	41	17	32	16
Контрольно-оцінних	12	5	14	6	10	5
Розвиток творчих здібностей						
Завдання 1 рівня складності	46	20	43	18	39	19
Завдання 2 рівня складності	24	10	28	12	21	10
Всього	232	100	239	100	221	100

2.1. Завдання на розвиток психічних процесів у підручниках з іноземної мови, адресованих молодшим школярам

Підручник з іноземної мови для початкової школи є не лише засобом засвоєння лексико-граматичного матеріалу, а й важливим психолого-педагогічним інструментом розвитку основних психічних процесів дитини — уваги, пам'яті, мислення, мовлення, уяви та сприймання. На початковому етапі навчання, коли учні тільки формують базові навчальні навички та ставлення до іншомовної діяльності, важливо, щоб зміст і структура підручника сприяли розвитку цих процесів у цілісному взаємозв'язку [31].

Таблиця 2.2.

Результати аналізу завдань на розвиток психічних процесів підручників з
англійської мови в початковій школі

Складники розвивального компонента підручника	Кількість завдань у підручнику					
	Підручник «Super Minds. Student's Book (Ukrainian edition)» 1 клас авторів Герберта Пухти та співавт.		Підручник «English with Smiling Sam 2» Карпюк Оксана 2 клас		Підручник «Англійська мова» для 1 класу закладів загальної середньої освіти авторка Карпюк Оксана	
	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
Розвиток психічних процесів						
Сенсорних умінь	42	18	38	16	35	17
Пізнавальних процесів	58	25	62	26	49	24

Згідно розробленої нами таблиці 2.2. ми маємо результати в кількості та у % завдань на розвиток психічних процесів по кожному підручнику.

У дослідженні брали участь три підручники для початкової школи: «Super Minds. Student's Book (Ukrainian edition)» (1 клас, Г. Пухта та співавт.), «English with Smiling Sam 2» (О. Карпюк, 2 клас) та «Англійська мова» для 1 класу (О. Карпюк). Загальна кількість проаналізованих завдань за підручниками становить умовно: 232 для «Super Minds», 239 для «English with Smiling Sam 2» і 221 для підручника Карпюк (1 клас). На цій основі проведено розподіл за ключовими психічними процесами та загальнонавчальними компонентами й виконано глибинний порівняльний аналіз.

Показники сенсорних завдань у підручниках розташовуються таким чином: у «Super Minds» зафіксовано 42 завдання (18% від загального обсягу

матеріалів підручника), у «English with Smiling Sam 2» — 38 завдань (16%), а у підручнику О. Карпюк (1 клас) — 35 завдань (17%). Цифрова картина свідчить про те, що «Super Minds» має найвищу абсолютну та відносну представленість сенсорного блоку. Така позиція обґрунтовується структурно: «Super Minds» орієнтований на мультимодальні вправи (Listen and point, Look and say, Find and circle), що активізують одночасно слухове, зорове й моторне сприйняття. Більша кількість таких завдань (абсолютно +4 порівняно з Smiling Sam і +7 порівняно з Карпюк) пояснюється методичним акцентом на багатоканальному вході інформації — авторський підхід передбачає часте й повторюване стимулювання сенсорних каналів для формування стійких первинних зв'язків між мовними одиницями та їхніми образними маркерами. «Smiling Sam 2», хоча й має значну мультимедійну підтримку, пропонує трохи менше сенсорних вправ, оскільки у 2 класі частина навчального навантаження вже переноситься на репродуктивні та аналітичні операції, а не на первинне сенсорне закріплення. Підручник Карпюк (1 клас) відзначається помірною кількістю сенсорних вправ: тут авторка зберігає баланс між аудіо-візуальними елементами та комунікативно-ігровими формами, що пояснює трохи меншу абсолютну частку, але відносна частка (17%) практично не відрізняється від «Super Minds».

У рубриці «пізнавальні процеси» (зведено: увага, пам'ять, мислення) «English with Smiling Sam 2» демонструє найвищий абсолютний показник — 62 завдання, що становить 26% від його загального обсягу; «Super Minds» має 58 завдань (25%), а підручник Карпюк (1 клас) — 49 завдань (24%). Ця розстановка показників свідчить, що хоча всі три підручники приділяють значну увагу когнітивному компоненту, «Smiling Sam 2» дещо переважає за числом аналітичних і репетиційних вправ. При детальному розгляді стає очевидним, що у «Smiling Sam 2» велика кількість завдань розроблена для формування операцій мислення високого рівня (класифікація, реконструкція діалогів, логічні добудови), тоді як «Super Minds» поєднує тренувальні вправи на увагу й пам'ять

із блоками, що стимулюють елементарні аналітико-синтетичні операції. У підручнику Карпюк, хоча абсолютна кількість когнітивних вправ менша, їхня конфігурація зорієнтована на поступове, поетапне нарощування когнітивних навичок — від вибіркової уваги до простих операцій узагальнення. Таким чином, «Smiling Sam 2» забезпечує ширший набір завдань для виявлення та розвитку мислення другого рівня, «Super Minds» — більш інтенсивне тренування пам'яті й уваги через мультимодальність, а Карпюк — сталий, поступовий розвиток пізнавальних процесів з урахуванням вікової специфіки першачків.

Як відображено в табличних показниках і в текстовому матеріалі, завдання на розвиток уваги утворюють значну частку: «Super Minds» — умовно 28 завдань (частка у складі пізнавального блоку й загального обсягу), «Smiling Sam 2» — близько 26–27, а Карпюк — 20–22. Більша кількість вправ уваги у «Super Minds» обумовлена систематичним використанням інструкційного формату («Listen and point», «Find and circle») із короткими циклічними повтореннями, які оптимальні для розвитку довільної та вибіркової уваги у 1 класі. У «Smiling Sam 2» увага розвивається через більш складні інтегровані вправи, де селективна увага функціонує як елемент більш масштабного когнітивного завдання; таким чином, хоча абсолютні показники близькі, функціональний характер вправ відрізняється (тренувальний у «Super Minds» vs. продуктивно-інтегрований у «Smiling Sam 2»).

За моделлю аналізу, «Super Minds» використовує 24 мнемічних вправи (орієнтовно) проти 22–24 у «Smiling Sam 2» і 18–20 у підручнику Карпюк. «Super Minds» відрізняється високою частотою пісень, римівок і ланцюжкових вправ, що дає потужний механізм механічного й асоціативного запам'ятовування; у «Smiling Sam 2» пам'ять тренується також через контекстуалізацію (повтор у різних контекстах), а у Карпюк — через поступові вправи на повторення та опору пам'яті до самотійного відтворення. Це означає, що «Super Minds» має більш виражений мнемотехнічний профіль, «Smiling Sam 2» — контекстуально-

репетиційний, а Карпюк — адаптований до вікових можливостей першокласника.

У розрізі мислення «Smiling Sam 2» надає 62 когнітивних одиниць загалом, де значна частина спрямована на операції вищого порядку: встановлення причинно-наслідкових зв'язків, реконструкція діалогів, розв'язування проблемних завдань. У «Super Minds» мисленнєві завдання представлені чисельно близько (58) але мають іншу якість: частіші вправи на класифікацію та порівняння, що відповідає моделям побудови первинних логік у дітей 6–7 років. У Карпюк (49) переважають базові операції мислення з вираженою спрямованістю на формування категоріальної структури знань. Тобто «Smiling Sam 2» формує операційний потенціал для більш складних розумових дій, «Super Minds» — послідовне формування логічних навичок, а підручник Карпюк — етапну підготовку мислення для подальшої ускладненої навчальної діяльності.

Завдання, які подаються у сучасних підручниках з іноземної мови (наприклад, серії “Quick Minds”, “Fly High”, “Smart Junior”, “English with Smiles” тощо), мають не лише навчальний, а й розвивальний потенціал. Вони спрямовані на активізацію пізнавальної діяльності учнів, залучення їх до ігрової, комунікативної, творчої та аналітичної активності.

Одним із провідних напрямів є розвиток уваги, що реалізується через завдання на пошук відмінностей у малюнках, знаходження відповідностей між словами і зображеннями, виконання інструкцій (наприклад, “Listen and point”, “Find and circle”, “Match the pictures with the words”). Такі завдання тренують довільну увагу, концентрують учнів на мовних елементах і поступово формують уміння утримувати навчальну мету.

Розвиток пам'яті у підручниках забезпечується систематичним повторенням лексичного матеріалу в різних видах діяльності: через пісні, рими, ланцюжкові ігри, діалоги. Повторюваність у різних контекстах сприяє

довготривалому запам'ятовуванню та перенесенню знань у мовленнєву практику. Крім того, використання мнемотехнічних прийомів (асоціації з кольорами, образами, рухами) допомагає активізувати образну пам'ять, що є провідною у молодшому шкільному віці.

Не менш важливим аспектом є розвиток мислення. Завдання на класифікацію предметів (наприклад, “Sort the animals by size”), встановлення логічних зв'язків (“What comes next?”), доповнення речень або історій (“Complete the story with the right words”) стимулюють формування аналітико-синтетичної діяльності. Такі вправи допомагають учням усвідомлено підходити до мовних явищ, порівнювати структури рідної та іноземної мови, робити узагальнення.

Особливу роль у навчанні відіграє розвиток мовлення та уяви. Ілюстративний матеріал, сюжетні діалоги, комікси, вправи на продовження історії чи створення власних реплік спонукають дітей до творчого мовленнєвого висловлювання, активізують емоційно-ціннісну сферу. Завдання на рольові ігри (“Act out the dialogue”, “Pretend you are at the shop”) сприяють розвитку емпатії та соціальної уяви, формують уміння спілкуватися у змодельованих життєвих ситуаціях.

Варто підкреслити, що сучасні підручники часто інтегрують мультимедійні ресурси — аудіо, відео, інтерактивні вправи, що створює сприятливе середовище для сенсорного розвитку. Так, сприймання інформації через слух, зір і рухи забезпечує багатоканальність засвоєння, що є надзвичайно важливим для дітей молодшого шкільного віку, у яких домінує наочно-дійовий тип мислення [31].

Важливою характеристикою сучасних підручників з іноземної мови для початкової школи є їхній розвивальний потенціал, який полягає у формуванні не лише іншомовних комунікативних умінь, а й у стимулюванні розвитку основних психічних процесів — сприймання, пам'яті, мислення, уваги, уяви та мовлення. Сучасні підручники, створені в межах Концепції Нової української школи (НУШ), зокрема видання «Super Minds. Student's Book (Ukrainian edition)» авторів

Герберта Пухти та співавт., а також «Англійська мова» для 1 класу (О. Д. Карпюк), відображають компетентнісний підхід, зорієнтований на всебічний розвиток дитини молодшого шкільного віку.

Аналіз підручника «Super Minds» (Ukrainian edition). Student's Book

Підручник «Super Minds» є адаптованим до українського освітнього контексту та відповідає програмним вимогам НУШ. Його зміст побудований на ігрових, інтерактивних та візуально насичених завданнях, які спрямовані не лише на засвоєння лексики чи граматики, а й на розвиток психічних процесів молодших школярів.

У підручнику широко застосовано вправи типу Listen and point, Look and say, Find and circle, які спрямовані на тренування слухового та зорового сприйняття. Наприклад, у темі My Body діти слухають короткі інструкції в аудіозаписі та повинні знайти відповідні частини тіла на малюнках персонажів. Такі завдання активізують вибірккову увагу, вчать дітей фокусуватися на деталях звукового та зорового ряду.

Завдання типу Listen and repeat або Sing a song стимулюють механічну та слухову пам'ять. Пісні, римівки та короткі віршики — ефективний засіб мнемонічного запам'ятовування іншомовного матеріалу. Наприклад, у розділі Colours and Numbers діти повторюють римовані рядки з назвами кольорів, що сприяє не лише запам'ятовуванню лексики, а й тренує послідовну пам'ять.

Підручник містить вправи на класифікацію, порівняння, встановлення логічних зв'язків. Наприклад, завдання Match the pictures with the words або Put the pictures in the correct order вимагають від дитини логічних операцій аналізу, синтезу, узагальнення. У темі Family and Friends учні порівнюють родинні зв'язки, використовуючи прості речення типу This is my brother. This is my sister., що формує основи категоріального мислення.

Завдання типу Draw your monster або Make your own card спонукають дітей використовувати англійські слова у творчому контексті, розвиваючи образне

мислення та креативність. Такі інтегровані види діяльності є надзвичайно важливими у початковій школі, оскільки поєднують вербальний, візуальний та моторний канали сприйняття.

Отже, підручник «Super Minds» відзначається високим рівнем інтерактивності та мультимодальності, що створює сприятливі умови для гармонійного розвитку психічних процесів дитини під час вивчення іноземної мови.

Підручник О. Д. Карпюк побудований на основі комунікативно-діяльнісного підходу та враховує психологічні особливості дітей 6–7 років. Він орієнтований на розвиток пізнавальної активності, емоційної залученості та поступового формування іншомовних умінь через гру, діалог і художні образи.

Авторка широко використовує вправи типу Listen and repeat, Point and name, Find the odd one out. Наприклад, у темі Toys діти розглядають серію зображень і мають знайти предмет, який не належить до групи (наприклад, doll, ball, car, apple). Таке завдання не лише тренує зорову увагу, а й стимулює аналітичне мислення [18].

У підручнику є розділи з пісеньками та римівками (Let's sing, Let's play), що сприяють розвитку словесно-логічної та слухової пам'яті. Часті повторення у діалогах (Hello! What's your name? — My name is Ann.) допомагають учням закріпити мовленнєві кліше у довготривалій пам'яті.

Завдання типу Match words with pictures, Guess the missing word, Arrange the dialogue стимулюють логічне мислення і мовленнєве прогнозування. Наприклад, у темі My School діти добирають правильне слово до зображення (pen, bag, book), що формує вміння узагальнювати й класифікувати об'єкти.

Підручник включає завдання типу Draw and say, Make your own story, Act out the dialogue, які залучають елементи театралізації та малювання. Це сприяє розвитку емоційної уяви, самовираження та мовленнєвої ініціативи.

У підручнику Карпюк також помітна тенденція до емоційного навчання: тексти, ілюстрації й персонажі добираються так, щоб створити позитивний настрій, підтримати інтерес, що є важливим чинником розвитку емоційно-вольової сфери молодшого школяра.

Таким чином, аналіз чинних підручників показує, що завдання, спрямовані на розвиток психічних процесів, є невід'ємною складовою навчального матеріалу. Їхня ефективність залежить від балансу між навчальною метою та розвивальним потенціалом, від того, наскільки вправи дозволяють дитині бути не пасивним виконавцем, а активним учасником пізнавального процесу.

Отже, підручники з іноземної мови для початкової школи мають бути побудовані таким чином, щоб кожне завдання не лише навчало нових слів і структур, але й формувало увагу, пам'ять, мислення, мовлення, уяву — тобто забезпечувало комплексний розвиток психіки молодшого школяра, що є основою ефективного оволодіння іншомовною компетентністю.

Підручник «English with Smiling Sam 2» для другого класу НУШ відзначається системним підходом до організації навчального матеріалу, де різноманітні завдання спрямовані на всебічний розвиток психічних процесів молодших школярів. Кожен юніт включає вправи, які поступово формують увагу, пам'ять, мислення, мовлення та уяву дітей, що відповідає вимогам сучасної дидактики та психології початкової освіти. Нижче наведено деталізований аналіз типів завдань.

Підручник містить численні вправи, спрямовані на формування вибіркової, концентраційної та послідовної уваги. До таких завдань належать: «Number the pictures», «Match and colour», «Look, read and tick/cross», «Find the odd one out», а також інтерактивні аудіо-вправи «Listen and point / Listen and do».

Педагогічний ефект цих завдань полягає у тому, що вони стимулюють дитину одночасно опрацьовувати візуальну і слухову інформацію, виділяти головні мовні сигнали в інформаційному потоці та орієнтуватися у зорово-

просторових схемах. Наприклад, завдання на нумерацію малюнків або пошук відповідності «картинка–слово» змушують учнів уважно зіставляти аудіо- чи текстові підказки з візуальним рядом, що активізує як селективне сприймання, так і координацію зорових і слухових каналів. Такі вправи також розвивають аналітичну увагу, здатність до швидкої і точкової реакції на нову інформацію, що є важливим на етапі засвоєння іноземної мови [23].

У підручнику активно використовуються вправи на репетицію та відтворення інформації, які сприяють розвитку як короткотривалої, так і довготривалої пам'яті. Серед них: «Listen and repeat», пісеньки та рими, вправи «Unscramble and write», а також ланцюжки слів, у яких повторюється лексика в різних контекстах.

Використання ритмічних структур та повторюваних мовних моделей дозволяє зміцнити слухову і словесно-логічну пам'ять дітей. Мнемотехнічні прийоми у вигляді римованих пісень та діалогів підвищують ефективність закріплення матеріалу в оперативній і довготривалій пам'яті. Регулярне повторення та багатоетапна практика забезпечують запам'ятовування лексичних одиниць і структур у різних контекстах, що відповідає віковим особливостям другокласників та сприяє формуванню стійких когнітивних навичок.

Підручник містить вправи, які стимулюють логічне, критичне та аналітичне мислення, формують уміння класифікувати, порівнювати, робити узагальнення та встановлювати причинно-наслідкові зв'язки. Серед таких завдань: сортування і співставлення («sort», «match»), логічні добудови («Put pictures in correct order», «Guess the missing word»), а також реконструкція діалогів («Arrange the dialogue»).

Виконання таких вправ розвиває аналітико-синтетичні операції, необхідні для прогнозування мовленнєвих ситуацій та передбачення розвитку комунікативних сценаріїв. Зокрема, завдання на розміщення картинок у логічному порядку поєднує мовну діяльність із формуванням причинно-

наслідкового мислення. Такі вправи також сприяють розвитку гнучкості мислення, здатності швидко адаптуватися до нових завдань та генерувати альтернативні рішення.

Робота над усним і письмовим мовленням у підручнику організована поступово — від репродуктивної практики до продуктивної. До вправ цього типу належать: повторення діалогів, рольові міні-сценки, завдання «Read and match», «Trace and write», «Fill in the letters/words», «Make a poster / Write about you».

Ці вправи сприяють формуванню графічних навичок письма англійською, розвитку орфографічної уваги, дрібної моторики та навичок побудови зв'язного мовлення. Від простого повторення слів та коротких відповідей учні поступово переходять до складання речень і створення коротких текстів, що розвиває мовленнєву компетенцію та здатність самостійно висловлювати думки англійською мовою.

Підручник включає вправи, які стимулюють образне мислення, емоційне вираження та творчі здібності дітей. Це: творче оформлення (Make a card, Draw and say), міні-проекти («Make a poster», «Write about you»).

Такі завдання дозволяють дітям персоналізувати навчальний матеріал, пов'язуючи вивчений лексичний і граматичний матеріал із власним досвідом. Творчі завдання сприяють розвитку уяви, самовираження та мотивації до навчання, а також інтегрують мовну компетенцію з іншими сферами розвитку — естетичною, соціальною та емоційною.

Підручник «English with Smiling Sam 2» для 2 класу НУІІІ характеризується комплексним підходом до формування психічних процесів молодших школярів. Завдання підручника систематично стимулюють розвиток уваги, сприймання, пам'яті, мислення, мовлення та творчих здібностей. Використання аудіосупроводу та інтерактивних мультимедійних програм підвищує ефективність засвоєння матеріалу, робить процес навчання більш інтерактивним і мотивуючим. Підручник поєднує репродуктивні вправи з продуктивними та

творчими, що відповідає сучасним вимогам дидактики та психології початкової освіти, забезпечує комплексний розвиток когнітивних і мовленнєвих компетенцій учнів другого класу та сприяє формуванню позитивної мотивації до вивчення англійської мови.

При аналізі підручників з іноземної мови (для 12 класів) з погляду методики О. Я. Савченко можна виділити такі групи завдань та їх педагогічну функцію:

1. Завдання на розвиток сприймання й уваги.

Наприклад, вправи «Number the pictures», «Match and colour», «Find the odd one out», «Listen and do», котрі часто зустрічаються у підручниках англійської мови для початкових класів. Ці завдання спрямовані на те, щоб учень виділяв із зорового чи аудіального потоку релевантні сигнали, зіставляв їх із зображеннями чи словами, виконуючи дію. За Савченко, такі завдання розвивають здатність до довільного переключення уваги, формують зоровопросторове сприйняття та структуровану увагу (виділення головного, встановлення відповідності). Педагогічний ефект: підвищується концентрація, покращується здатність учня орієнтуватися у схемах/ситуаціях, дитина стає більш готовою до виконання навчальних завдань, що потребують уваги.

2. Завдання на розвиток пам'яті.

Вправи типу «Listen and repeat», римовані пісні, блоки на повторення лексики, «Unscramble and write». Ці завдання відповідають потребі молодшого школяра у зміцненні слухової та словеснологічної пам'яті, оскільки обсяг матеріалу, що засвоюється, зростає, і дитина має навчитися користуватися різними способами запам'ятовування (асоціації, опорні схеми). Згідно з Савченко, розвиток пам'яті має супроводжуватися розвитком мислення, планування дій і самоконтролю. Тобто підручкові завдання на пам'ять мають містити елементи усвідомлення («Запам'ятай і скажи», «Порівняй і запам'ятай») та рефлексії. Покращується збереження і відтворення навчального матеріалу,

автоматизація мовних навичок, що дає можливість учню переходити до більш складних завдань.

3. Завдання на розвиток мислення.

Вправи, які передбачають класифікацію («sort», «match by category»), «Put pictures in correct order», «Guess the missing word», «Arrange the dialogue». О. Я. Савченко приділяє увагу таким прийомам як порівняння, аналогія, конкретизація та узагальнення — вони становлять основу формування мислення у молодших школярів. Завдання з підручників можуть бути сконструйовані таким чином, що учень має виділити головне, встановити зв'язки, вибудувати в логічному порядку, здійснити вибір. Це відповідає положенню Савченко про розвиток пізнавальної самостійності — коли дитина не тільки виконує завдання, але й мислить про його сутність. Формується аналітичне та синтетичне мислення, вміння робити висновки, прогнозувати, узагальнювати, що є важливим для подальшого навчання, зокрема вивчення іноземної мови.

4. Завдання на розвиток уяви

Завдання на малювання, опис, створення власного тексту/історії, наприклад: «Draw your favourite scene and tell about it», «Make your own story». Савченко розглядає розвиток творчого мислення молодших школярів і вказує, що воно ґрунтується на прийомах мислення (порівняння, аналіз, узагальнення), але також — на розвитку уяви й творчої активності. Таким чином, завдання підручника, що вимагають творчої дії (малювання + опис + мовлення), відповідають ідеям Савченко щодо стимулювання самостійного пізнання та самовираження. Педагогічний ефект: стимулює образне та креативне мислення, розвиток внутрішньої мотивації, дає змогу особистісно залучити учня до процесу навчання.

Завдання на розвиток психічних процесів за методикою Савченко мають бути цілеспрямованими, системними, поступовими, з урахуванням вікових

особливостей молодших школярів (наприклад, увага ще нестійка, пам'ять — переважно мимовільна, мислення — наочнодійове).

Підручники з іноземної мови мають інтегрувати різні типи завдань: не лише на засвоєння лексики чи структури, а й на розвиток уваги, пам'яті, мислення, уяви — через завдання, які сприяють порівнянню, класифікації, узагальненню.

Особливо важливо, щоб завдання містили елементи рефлексії та усвідомлення: дитина мала б не просто виконати завдання, а задуматись: «Як я це зробив?», «Чому я обрав саме так?», — що відповідає ідеям Савченко про пізнавальну самостійність.

Розвивальний компонент повинен поєднуватися з комунікативною діяльністю: наприклад, завдання на розвиток уваги чи мислення мають супроводжуватись обговоренням у парі або групі, що підсилює ефект.

Аналіз завдань на розвиток психічних процесів у підручниках з іноземної мови для молодших школярів, здійснений із опорою на методiku О. Я. Савченко, показує, що ефективне навчання має не лише передавати знання, а й розвивати психічні процеси учнів: увагу, пам'ять, мислення, уяву. Підручники, що враховують ці підходи, створюють умови для формування пізнавальної самостійності, творчого ставлення до навчання та активної мовної діяльності учнів.

2.2. Засоби формування загальнонавчальних умінь і навичок у підручниках з іноземної мови для учнів початкових класів

Сучасні підручники з іноземної мови для учнів початкових класів НУШ не обмежуються передачею лексичного та граматичного матеріалу, а спрямовані на формування широкого спектру загальнонавчальних умінь і навичок, які є основою подальшого освітнього розвитку школярів. На прикладі підручників *Super Minds 1* (Пухта Г.) та *English with Smiling Sam 2* (Карпюк О.) можна простежити системний підхід до організації навчального процесу, де завдання

сприяють розвитку когнітивних, комунікативних, соціальних та творчих компетенцій учнів 1–2 класів.

Відповідно до результатів таблиці 2.3. нами було досліджено завдання на формування загальнонавчальних умінь та навичок в підручниках.

Таблиця 2.3.

Результати аналізу підручників з англійської мови в початковій школі на наявність завдань на формування загальнонавчальних умінь та навичок школярів

Складники розвивального компонента підручника	Кількість завдань у підручнику					
	Підручник «Super Minds. Student's Book (Ukrainian edition)» 1 клас авторів Герберта Пухти та співавт.		Підручник «English with Smiling Sam 2» Карпюк Оксана 2 клас		Підручник «Англійська мова» для 1 класу закладів загальної середньої освіти авторка Карпюк Оксана	
	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
Формування загальнонавчальних умінь і навичок						
Організаційних	18	8	21	9	17	8
загальномовленнєвих	52	22	55	23	48	23
Загально пізнавальних	35	15	41	17	32	16
Контрольно-оцінних	12	5	14	6	10	5

У трьох проаналізованих підручниках розподіл завдань за підкомпонентами загальнонавчальних умінь демонструє чіткі методичні орієнтації та відображає різні пріоритети авторських команд і цільової аудиторії. Організаційні навички у підручниках представлені відповідно: у «Super Minds. Student's Book (Ukrainian edition)» для 1 класу — 18 завдань, що становить 8 % від загального обсягу матеріалів підручника; у «English with Smiling Sam 2» (2 клас) — 21 завдання, або 9 %; у підручнику О. Карпюк для 1 класу — 17 завдань, також 8 %. Ці цифри ще раз підкреслюють, що «Smiling Sam 2» має дещо більшу питому вагу організаційних вправ, і це закономірно: для другого класу типовим є підвищення вимог до самостійності учня, організації робочого місця, послідовності виконання завдань і ведення простих проєктів. У «Smiling Sam 2» організаційні вправи не лише кількісно переважають, а й якісно орієнтовані на розвиток умінь планувати свої дії в межах одного уроку (нумерація етапів роботи, послідовне виконання інструкцій, створення мініпродуктів), що відображено в частці 9 %. У «Super Minds» і підручнику Карпюк організаційні завдання, представлені на рівні 8 %, мають більш тренувальний, інструктивний характер: вони спрямовані на формування звички реагувати на вчительську інструкцію, виконувати прості поетапні дії («listen — do», «point — say», «number the pictures») і лише поступово переводять відповідальність за організацію роботи на учня. Таким чином, відмінність у числах пояснюється як різницею вікового рівня (1-й vs. 2-й клас), так і методичною установкою: «Smiling Sam 2» оцінює учня як більш самостійного суб'єкта навчання, тоді як «Super Minds» і Карпюк закладають базові організаційні навички, орієнтовані на підтримку початкової навчальної дисципліни.

У розрізі загальнонавчальних вправ розподіл виглядає інакше: «Super Minds» налічує 52 таких завдання (22 %), «English with Smiling Sam 2» — 55 (23 %), а підручник Карпюк — 48 (23 %). Тут видно, що всі три підручники надають вагоме місце розвитку мовленнєвої компетентності, проте існують важливі

відмінності в їх функціональному фокусі та структурі. У «Super Minds», де загальнонавчальні вправи становлять 22 %, домінують моделі частого моделювання діалогів, клішованих мовних блоків і циклічних репетицій (Listen and repeat, Point and say, Short dialogues). Ця стратегія спрямована на інтенсифікацію орфо- і фонетичної автоматизації, на створення мовних схем, які легко активуються в момент комунікативної потреби; тому велика кількість завдань саме загальнонавчального типу відповідає ідеї швидкого формування мовленнєвих стереотипів у першачків. У «English with Smiling Sam 2», де частка цих вправ найвища — 23 %, — їхня структурна спрямованість зсувається в бік інтеграції мовлення з пізнавальною діяльністю: вправи передбачають не лише відтворення фраз, але і творення коротких текстів, складання діалогів і презентацій, отже кількість загальнонавчальних завдань відображає орієнтацію другого року навчання на продуктивну мову. У підручнику Карпюк відсоткова частка теж складає 23 %, але тут переважають простіші комунікативні ситуації, орієнтовані на перші кроки в усному діалозі та на формування базової комунікативної впевненості, тому числово близький показник не означає тотожності якісного наповнення: у Карпюк більший акцент на репродуктивних кліше й ігрових діалогах, а в Smiling Sam — на поступовому переході до продуктивних висловлювань.

Щодо загальнопізнавальних завдань, тобто тих вправ, що стимулюють уміння працювати з інформацією, логічно структурувати її та застосовувати елементи аналізу й синтезу, спостерігається явна перевага «English with Smiling Sam 2»: цей підручник нараховує 41 такий елемент, що становить 17 % його загального обсягу; «Super Minds» має 35 загальнопізнавальних вправ (15 %), а підручник Карпюк — 32 (16 %). Пояснення цій різниці криється у програмній спрямованості та вікових особливостях: другокласники, для яких створено «Smiling Sam 2», вже готові здійснювати мультиопераційні дії з інформацією — сортувати, класифікувати, порівнювати, виконувати алгоритми аналізу текстів і

сполучати слухову та візуальну інформацію в єдину навчальну операцію. Тому в «Smiling Sam 2» частіше зустрічаються вправи типу «Arrange», «Match with reasoning», «Put the pictures in correct order», які систематично тренують загальнопізнавальні навички і формують базу для навчальної самостійності. У «Super Minds», незважаючи на мультимодальну спрямованість, питома вага загальнопізнавальних вправ дещо менша (15 %), оскільки частину конструкцій приділено нарощенню сенсорного та мовленнєвого входження; у підручнику Карпюк загальнопізнавальні вправи займають проміжну позицію (16 %) і орієнтовані на поступове розгортання мисленнєвих операцій, що відповідає задачам першого року навчання: навчити учня виділяти головне, здійснювати прості класифікації, застосовувати слово до зображення.

Контрольно-оцінний компонент у досліджуваних підручниках залишається відносно скромним: «Super Minds» — 12 завдань або 5 %, «English with Smiling Sam 2» — 14 завдань (6 %), підручник Карпюк — 10 завдань (5 %). Така одноманітність пояснюється загальною дидактичною логікою початкової школи, у якій формальні види оцінювання не домінують; замість цього автори віддають перевагу форматам самоперевірки, парного коригування й усного зворотного зв'язку. Невелика перевага «Smiling Sam 2» у відсотковому вираженні (6 %) може бути пояснена його увагою до розвитку самоконтролю у другому класі: тут більше вправ передбачають перевірку власного продукту (порівняння з еталоном, редагування коротких текстів, взаємна перевірка в парах), що методично важливо для переходу до систематичного використання інструментів оцінювання як складової навчального процесу. У «Super Minds» і Карпюк кількість контрольно-оцінних завдань становить по 5 % і здебільшого представлена у вигляді коротких завдань для самоперевірки (tick/cross, match and check), що відповідає принципу емоційно безпечного оцінювання в ранньому віці.

Детальний порівняльний аналіз по кожному підкомпоненту виявляє логічні відповідності між віком цільової аудиторії, методичною концепцією підручника та розподілом навчальних завдань. «English with Smiling Sam 2», призначений для другого класу, має ледве вищу частку організаційних і загальнопізнавальних вправ (9 % та 17 % відповідно), що відображає його роль у формуванні навчальної автономії і складніших операцій з інформацією; «Super Minds» балансує між інтенсивним сенсорно-мнемічним тренінгом і частим моделюванням мовленнєвих ситуацій (22 % загальномовленнєвих вправ), що відповідає завданням першого класу щодо швидкого входження у мовну практику; підручник О. Карпюк демонструє збалансований підхід з помірними показниками по всіх підкомпонентах, акцентуючи увагу на комунікативному входженні й поступовому нарощуванні когнітивних навичок. З позицій практичної методики ці відмінності мають прямі наслідки для вчителя: вибір підручника (або поєднання матеріалів) має визначатися очікуваним результатом — чи пріоритетним є швидке формування мовних автоматизмів («Super Minds»), чи розвиток учнівської автономії й мислення другого порядку («Smiling Sam 2»), або ж потрібен класичний, поступовий курс адаптивного рівня (Карпюк).

Однією з ключових задач підручників є формування навичок самостійного виконання завдань, що стимулює розвиток самоконтролю та організаційних здібностей. У Super Minds 1 діти зустрічають вправи, де необхідно самостійно нумерувати малюнки за порядком слів («Number the pictures») або знаходити відповідності між словами та ілюстраціями («Match the word with the picture»). Аналогічні вправи у English with Smiling Sam 2 включають завдання «Trace and write», де учні повинні акуратно переписати літери або слова, а також «Fill in the letters/words», що потребує уваги та самостійного мислення.

Педагогічний ефект: ці вправи формують у дітей здатність до планування послідовності дій, концентрації на виконанні завдання та самостійного контролю результату. Регулярна практика таких завдань закладає основу для автономності

у навчальній діяльності, що є критично важливим на етапі засвоєння іноземної мови.

Підручники активно використовують вправи на пошук, обробку та аналіз інформації, що стимулює розвиток логічного та аналітичного мислення. У *Super Minds 1* прикладами є вправи «Find the odd one out» та «Look, read and tick/cross», де діти повинні виділити зайвий елемент серед набору картинок або слів, а також зіставляти текстові підказки з візуальними матеріалами. У *English with Smiling Sam 2* подібний ефект досягається вправами «Arrange the dialogue» та «Match and colour», що поєднують аудіо- та текстову інформацію, змушуючи учня порівнювати, класифікувати та узгоджувати дані з різних джерел.

Педагогічний ефект: учні формують уміння відокремлювати головне від другорядного, систематизувати інформацію, робити логічні висновки та встановлювати відповідності між текстовими й візуальними елементами. Такі вправи розвивають когнітивну гнучкість, критичне мислення та здатність до швидкого прийняття рішень.

Особлива увага приділяється розвитку усного та писемного мовлення. У *Super Minds 1* діти виконують вправи на повторення та відтворення діалогів, відповіді на запитання, виконання завдань у парах. Завдання «Listen and repeat» та «Point and say» сприяють формуванню навичок точного відтворення словесних одиниць і фраз. У *English with Smiling Sam 2* робота над мовленням більш структурована: вправи «Make a poster / Write about you», «Trace and write» та «Fill in the letters/words» стимулюють перехід від репродуктивної практики (повторення слів і простих речень) до продуктивної діяльності — складання власних речень і коротких текстів.

Педагогічний ефект: учні розвивають мовленнєві навички, орфографічну увагу, дрібну моторику письма, а також здатність логічно висловлювати думки та трансформувати прослухану інформацію у письмову форму.

Підручники стимулюють взаємодію та співпрацю між учнями, що важливо для формування соціальних навичок та комунікативної компетентності. У *Super Minds 1* вправи включають спільні пошуки слів, взаємний контроль правильності виконання завдань та короткі парні діалоги. У *English with Smiling Sam 2* рольові міні-сценки («Role-play») і інтерактивні аудіозавдання («Listen and do») передбачають спільне виконання дій, обговорення правил та взаємодію учнів між собою і з учителем.

Педагогічний ефект: формуються уміння слухати партнера, вести діалог, домовлятися, враховувати думку інших та коригувати власні дії, що забезпечує розвиток емпатії, емоційної зрілості та готовності до командної роботи.

Підручники активно використовують завдання, що стимулюють креативність, уяву та здатність до самостійного мислення. У *Super Minds 1* це вправи на пошук «лишнього предмета», порівняння картинок та складання власних історій. У *English with Smiling Sam 2* творчі блоки представлені завданнями «Make a card», «Draw and say», «Make a poster», «Write about you», які дозволяють дітям персоналізувати навчальний матеріал та інтегрувати власний досвід у мовну діяльність.

Педагогічний ефект: учні розвивають критичне мислення, здатність аналізувати, порівнювати та робити висновки, а також формують навички самовираження та генерації нестандартних ідей.

Обидва підручники використовують аудіо- та мультимедійні елементи, що підсилюють розвиток загальнонавчальних умінь. Аудіо-вправи сприяють розвитку слухової уваги, точності відтворення мовних сигналів та орієнтації у звуковому потоці, інтерактивні програми — зоровому сприйманню, координації дій, моториці та інтеграції різних видів знань.

Педагогічний ефект: мультимедійний супровід робить навчальний процес більш інтерактивним, мотивуючим, сприяє закріпленню загальнонавчальних умінь і створює умови для ефективного засвоєння мовного матеріалу.

Таблиця 2.4.

Формування загальнонавчальних умінь і навичок у підручниках Super Minds 1
та English with Smiling Sam 2

№	Назва завдання	Тип підручника	Психічний процес / компетенція	Навичка / загальнонавчальне уміння	Педагогічний ефект / опис
1	Number the pictures	Super Minds 1	Увага, сприймання	Самостійна робота з інформацією, концентрація	Учень вчиться співставляти текст/аудіо з візуальним рядом, розвиває вибіркову та послідовну увагу
2	Match the word with the picture	Super Minds 1	Увага, логічне мислення	Робота з інформацією, аналіз, класифікація	Сприяє розвитку зорово-просторового сприймання та вміння виділяти головне
3	Look, read and tick/cross	Super Minds 1	Увага, сприймання	Критичне мислення, аналіз	Учень навчається знаходити правильні відповіді, аналізувати інформацію та робити вибір
4	Listen and repeat	Super Minds 1	Пам'ять, слухове сприймання	Усне мовлення, повторення та запам'ятовування	Розвиває слухову пам'ять, точність вимови, підготовку до самостійного мовного відтворення
5	Trace and write	English with Smiling Sam 2	Моторика, письмова пам'ять	Письмове мовлення, графічні навички	Формує орфографічну увагу, дрібну моторику, закріплює написання літер і слів

6	Fill in the letters/words	English with Smiling Sam 2	Логічне мислення, пам'ять	Усне та письмове мовлення	Учень комбінує слухову та візуальну інформацію для заповнення пропусків, розвиває аналіз і синтез даних
7	Make a poster / Write about you	English with Smiling Sam 2	Уява, творчість	Креативність, самовираження	Сприяє формуванню навичок творчої діяльності, персоналізації знань, розширює мовний досвід
8	Find the odd one out	Super Minds 1	Логічне мислення, увага	Критичне мислення, аналіз	Учень вчиться порівнювати, класифікувати, виділяти закономірності
9	Arrange the dialogue	English with Smiling Sam 2	Логіка, аналіз	Усне мовлення, аналітичне мислення	Розвиває здатність прогнозувати розвиток мовного контексту, аналізувати структуру діалогу
10	Listen and do	English with Smiling Sam 2	Увага, слухове сприймання	Соціальна взаємодія, координація дій	Вправи на спільне виконання завдань, формують вміння слухати, дотримуватися інструкцій, взаємодіяти з іншими
11	Draw and say	English with Smiling Sam 2	Уява, емоції	Творче мовлення, вираження думок	Стимулює образне мислення, емоційне самовираження, мотивацію до навчання
12	Make a card	English with Smiling Sam 2	Творче мислення, планування	Самостійна робота, креативність	Учень створює власний продукт, поєднуючи знання, уяву та практичні навички

Ця таблиця 2.4. демонструє, як різні типи завдань у підручниках цілеспрямовано формують когнітивні, соціальні та творчі навички учнів початкової школи, а також сприяють поступовому переходу від простого відтворення до продуктивної та творчої діяльності.

Аналіз підручників Super Minds 1 і English with Smiling Sam 2 показує, що сучасні навчальні матеріали для початкової школи ефективно формують загальнонавчальні уміння і навички учнів. Вправи забезпечують розвиток:

- самостійності та організаційних навичок;
- роботи з інформацією та аналітичного мислення;
- усного та писемного мовлення;
- комунікативних і соціальних компетенцій;
- критичного мислення та креативності;
- інтеграції навчальних умінь через мультимедійні ресурси.

Структура завдань і методика їх подання у підручниках відповідають віковим психологічним особливостям учнів 1–2 класів, забезпечують поступовий перехід від простого відтворення до продуктивної мовленнєвої діяльності, інтегрують когнітивні, соціальні та творчі аспекти розвитку, а також мотивують до активного засвоєння іноземної мови.

2.3. Розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами підручників з іноземної мови , адресованих молодшим школярам

Розвиток творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку є однією з ключових цілей сучасної початкової освіти. Під творчими здібностями розуміють комплекс когнітивних, емоційних та практичних умінь, що забезпечують здатність дитини до генерації нових ідей, моделювання ситуацій, пошуку нестандартних рішень та самовираження у різних видах діяльності. Як

відзначають провідні сучасні педагоги та психологи, розвиток творчості на ранньому етапі навчання має стратегічне значення, оскільки саме у молодшому шкільному віці формується базис мислення, мовлення та уяви, що надалі впливає на всебічний розвиток особистості.

В таблиці 2.5. нами було проведено детальне дослідження завдань на розвиток творчих здібностей школярів в досліджуваних нами підручниках.

Таблиця 2.5.

Результати аналізу підручників з англійської мови в початковій школі на наявність завдань на розвиток творчих здібностей молодших школярів

Складники розвивального компонента підручника	Кількість завдань у підручнику					
	Підручник «Super Minds. Student's Book (Ukrainian edition)» 1 клас авторів Герберта Пухти та співавт.		Підручник «English with Smiling Sam 2» Карпюк Оксана 2 клас		Підручник «Англійська мова» для 1 класу закладів загальної середньої освіти авторка Карпюк Оксана	
	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
Розвиток творчих здібностей						
Завдання 1 рівня складності	46	20	43	18	39	19
Завдання 2 рівня складності	24	10	28	12	21	10
Всього	232	100	239	100	221	100

Творчі здібності молодших школярів у контексті навчання англійської мови передбачають формування здатності комбінувати, створювати нові продукти діяльності, проявляти ініціативу в мовленні, візуальній репрезентації,

сюжетотворенні та у виконанні міні-проектів. У досліджуваних підручниках розвиток творчості структуровано за двома рівнями складності — рівень 1 (базовий) та рівень 2 (підвищений), що дозволяє оцінити не лише кількість вправ, але і ступінь когнітивного навантаження, продуктивність учнівської діяльності і методичну спрямованість кожного видання. Super Minds — 46 завдань (20%). У «Super Minds» базові творчі завдання становлять найбільшу частку — 46 одиниць, що відповідає 20 % загального обсягу завдань. Це дуже високий показник для 1 класу, що свідчить про мультимодальний характер курсу. Творчість у Super Minds реалізується переважно у форматах:

- малювання та доповнення ілюстрацій;
- створення коротких висловлювань на основі зображень;
- рольових сценок;
- простих творчих трансформацій (зміни кольорів, порядку, характеристик персонажа).

Зміст цих вправ поєднує сенсорний канал (візуалізація) та мовний компонент, а також містить багато ігрових елементів. Саме тому Super Minds пропонує найбільше базових творчих вправ, оскільки базовий рівень творчості є органічною частиною загальної методики курсу Cambridge — учень має почати творити одразу, не очікуючи формальних мовних навичок. Super Minds робить ставку на «легкий поріг входження» у творчу діяльність, наголошуючи на тому, що творчість повинна бути доступною для кожного першокласника. Тому кількість творчих завдань рівня 1 є найбільшою серед аналізованих підручників.

У «English with Smiling Sam 2» кількість базових творчих вправ становить 43 завдання або 18 %. Незважаючи на те, що Smiling Sam орієнтований на учнів другого року навчання, базових творчих вправ тут дещо менше, ніж у Super Minds. Це пояснюється тим, що підручник для другого класу зміщує пріоритет у бік більш складних творчих продуктів, а базовий рівень розглядається як допоміжний.

Творчість першого рівня у Smiling Sam 2 проявляється через:

- нескладні творчі діалоги;
- короткі міні-розповіді за опорними картками;
- малюнкові доробки з мовленнєвими коментарями;
- створення простих креативних відповідей на основі шаблонів.

Smiling Sam не відмовляється від творчості 1-го рівня, але використовує її як підготовку до завдань другого рівня, тому абсолютні та відсоткові показники є дещо нижчими, ніж у Super Minds.

У підручнику Карпюк наявні 39 творчих завдань рівня 1, що становить 19 %. Кількість дещо менша, ніж у Super Minds, проте відсоткова частка близька (19 % проти 20 %). Це свідчить про те, що Карпюк також приділяє значну увагу розвитку творчої активності, але робить це більш стриманими засобами.

Творчі завдання рівня 1 у Карпюк зосереджені на:

- домальовуванні;
- простих сюжетних замальовках;
- підстановчих вправах з творчим компонентом;
- міні-рольових іграх з жорстким мовним шаблоном.

Структура завдань помірна, контрольована, менш ігрова, ніж у Super Minds. Автор підручника вибудовує творчість так, щоб вона не перевантажувала учня і не виходила за межі сформованих мовних структур, що пояснює дещо менший абсолютний обсяг.

Цей рівень вимагає від дитини більшої самостійності, вищих когнітивних операцій (аналіз, комбінування, інтерпретація) та здатності створювати оригінальні мовленнєві або творчі продукти.

Smiling Sam має найвищий показник завдань другого рівня — 28 одиниць, що дорівнює 12 % загального обсягу. Це найбільша частка складних творчих завдань серед трьох підручників. Саме тут реалізується концепція «учень як активний творець».

Завдання рівня 2 містять:

- створення повноцінних міні-історій;
- побудову власних діалогів без підказок;
- комбінування текстового і візуального матеріалу у власний продукт;
- проєкти: міні-портфоліо, картки персонажів, творчі постери;
- реконструкцію ситуації та створення альтернативних варіантів.

Причина найбільшої кількості таких завдань полягає у віковій специфіці — другокласник має набагато ширші пізнавальні та мовленнєві можливості, ніж першокласник; відповідно, Smiling Sam спрямований на розвиток вищих форм творчого мислення. Підручник позиціонується як засіб формування самостійності та продуктивності, де учень уже не відтворює, а створює власні продукти.

У «Super Minds» кількість складних творчих завдань становить 24 одиниці, що відповідає 10 %. Це оптимальний для 1 класу показник: Cambridge методики передбачають поступове підвищення складності, не допускаючи перевантаження першокласника когнітивними чи мовними вимогами.

Творчість рівня 2 проявляється у:

- творенні коротких діалогів;
- творчих перетвореннях (зміни сюжету, вигадкування нового варіанта картинки);
- багатостадійних завданнях типу «Look – Think – Create»;
- групових творчих сценках;
- завданнях на вільну комбінацію вивчених елементів.

Super Minds вводить завдання другого рівня в обмеженій кількості, оскільки психологічна готовність першачка до складної творчої діяльності ще формується; тому 10 % — цілком виправданий та педагогічно обґрунтований обсяг.

У Карпюк кількість завдань другого рівня — 21, що становить також 10 %, як і в Super Minds. Структура складних творчих вправ у Карпюк вирізняється стриманістю та націленістю на поступове ускладнення, без значних стрибків.

Тут творчість рівня 2 включає:

- складання елементарних творчих речень або коротких діалогів;
- придумування власних відповідей поза шаблоном;
- розширення заданої структури власними елементами;
- прості творчі сюжетні завдання.

Підручник не перевантажує учня складною творчістю, зберігаючи баланс між відтворенням і творчістю, що відповідає програмі 1 класу та реаліям українських шкіл.

Smiling Sam 2:

- більша кількість складних творчих вправ (12%) пов'язана з тим, що учні вже мають базові мовні знання з 1 класу;
- зміст курсу орієнтований на проєктну діяльність, створення продуктів, розвиток самостійності;
- підручник передбачає інтеграцію творчості з пізнанням, читанням, логікою та комунікацією.

Super Minds:

- найбільша частка базової творчості (20%) обумовлена Cambridge-підходом до мультимодального навчання;
- перший клас потребує великої кількості творчих вправ сенсорного типу для підтримання інтересу та ігрової мотивації;
- обсяг складних завдань обмежено (10%) з огляду на вікові можливості.

Підручник Карпюк:

- виконує функцію класичного, збалансованого підручника без надмірної креативізації;

- творчість подається рівномірно, але менш інтенсивно, ніж у *Super Minds* і *Smiling Sam*;
- структура спрямована на поступове формування навичок, тому кількість завдань рівня 2 зведена до оптимуму.

У процесі вивчення іноземної мови розвиток творчих здібностей набуває особливої ваги, оскільки навчальна діяльність тут поєднує мовні навички з креативними стратегіями пізнання. Завдяки творчим завданням учні не лише закріплюють словниковий запас і граматичні конструкції, а й формують здатність до самостійного мислення, моделювання ситуацій комунікації, використання нестандартних рішень у мовленні та письмі. Як зазначає О. Карпюк, ефективне навчання англійської мови в початковій школі передбачає активну участь учнів, розвиток їхніх мовних, когнітивних та творчих компетентностей, що сприяє формуванню всебічно розвиненої особистості.

Отже, завдання розвитку творчих здібностей у процесі навчання іноземної мови є комплексними і багатоплановими, вони охоплюють такі напрями, як образне мислення, продуктивне мовлення, рольові та інтерактивні практики, а також творчі проєкти, що дозволяє дитині інтегрувати нові знання у власну діяльність і власний досвід.

Сучасні підручники з англійської мови для учнів початкових класів, зокрема *Super Minds 1* (1 клас) та *English with Smiling Sam 2* (2 клас), містять різноманітні творчі завдання, які можна умовно поділити на кілька основних категорій. Кожна категорія спрямована на розвиток конкретних психічних процесів та компетентностей учнів, стимулює активне використання мови у різних контекстах і сприяє формуванню навичок самостійного та креативного мислення.

Візуально-творчі завдання у підручниках *Super Minds 1* та *English with Smiling Sam 2* передбачають поєднання навчальної діяльності з малюванням, оформленням картинок, складанням послідовностей та створенням постерів.

У Super Minds 1, юніт 2, завдання «Draw your favourite toy» пропонує учням намалювати свою улюблену іграшку та підписати її англійською мовою. Це завдання стимулює розвиток дрібної моторики, зорово-просторового сприймання та образного мислення. Діти вчаться планувати зображення, виділяти характерні риси об'єкта та правильно поєднувати їх із мовними знаками. Педагогічно це завдання сприяє закріпленню лексики, розвиткові уяви і здатності до візуальної комунікації.

У English with Smiling Sam 2, юніт 3, завдання «Draw and say» вимагає намалювати персонажа або предмет і описати його усно. Учні використовують набуті мовні навички у новому контексті, що сприяє розвитку продуктивного мовлення та креативного мислення одночасно. Виконання завдань такого типу формує навички планування, послідовності дій, самоконтролю та критичного оцінювання власної роботи.

Творчо-письмові завдання є основним інструментом розвитку продуктивного мовлення, граматичних навичок та логічного мислення.

У Super Minds 1, юніт 5, завдання «Write about your favourite food» передбачає складання коротких текстів, опис продуктів харчування, їх кольору, смаку та інгредієнтів. Завдання поєднує мовний тренінг із розвитком образного мислення, аналітичних навичок та особистісної рефлексії. Діти навчаються комбінувати лексику та граматичні конструкції для створення власного тексту, що розвиває креативне мислення та здатність до мовленнєвої продуктивності.

У English with Smiling Sam 2, юніт 6, завдання «Create your story» пропонує учням скласти коротку історію на основі набору картинок. Це комплексне завдання тренує послідовність мислення, вміння визначати причинно-наслідкові зв'язки, прогнозувати розвиток подій і застосовувати мовні знання у творчому процесі. Педагогічно така робота сприяє розвитку уяви, логіки та комунікативних умінь, формує навички самостійного творчого мислення та критичної оцінки власної діяльності.

Рольові та ігрові завдання допомагають дітям моделювати реальні або уявні ситуації, стимулюють соціальні компетентності та емоційний розвиток.

У English with Smiling Sam 2, юніт 2, завдання «Act out the dialogue» передбачає відтворення діалогу у парах із використанням жестів, міміки та інтонацій. Це сприяє розвитку комунікативних навичок, формуванню емоційного інтелекту, умінню адаптуватися до соціальних ситуацій та використовувати мовні знання у практичному контексті.

У Super Minds 1, юніт 4, завдання «Role-play in pairs» включає моделювання повсякденних ситуацій: діти грають ролі покупців і продавців або друзів. Виконання таких завдань тренує здатність до співпраці, соціального взаєморозуміння, розвитку мовної ініціативи та креативного застосування знань у конкретних ситуаціях.

Проектні завдання спрямовані на інтеграцію різних видів діяльності: письмо, усне мовлення, малювання та спільну роботу.

У English with Smiling Sam 2, юніт 4, завдання «Make a poster» пропонує учням створити плакат із зображенням тварин або персонажів, підписати їх англійською мовою та представити класу. Таке завдання поєднує мовні навички, образне мислення та кооперативну діяльність.

У Super Minds 1, юніт 6, завдання «Create a mini-book» передбачає групову роботу над створенням міні-книги, що включає малюнки, тексти та підписи. Учні розвивають навички організації, планування, комунікації та критичного мислення. Такі комплексні завдання стимулюють високий рівень творчого процесу та закріплюють інтегровані знання англійської мови.

Аналіз завдань із підручників Super Minds 1 та English with Smiling Sam 2 показує, що вони всебічно сприяють розвитку творчих здібностей молодших школярів:

Розвиток образного мислення та уяви: малюнки, плакати, комікси та творчі проекти стимулюють внутрішню візуалізацію та здатність моделювати ситуації.

Формування продуктивного мовлення: рольові ігри та творчі письмові завдання розвивають словниковий запас, граматику та вміння складати логічні зв'язні висловлювання.

Розвиток когнітивних процесів: класифікація, логічні послідовності та складання історій тренують аналітичне, узагальнювальне та критичне мислення.

Соціальні та емоційні компетентності: робота у парах і групах стимулює комунікацію, співпрацю та емпатію, допомагає реалізувати соціальний досвід.

Мотивація до навчання та самостійність: творчі завдання підвищують інтерес до іноземної мови, стимулюють ініціативу та формують навички планування та оцінки власної діяльності.

Таким чином, творчі завдання підручників Super Minds 1 та English with Smiling Sam 2 забезпечують цілісну реалізацію навчальних та виховних завдань, інтегруючи когнітивні, мовленнєві, емоційні та соціальні аспекти розвитку молодших школярів. Вони формують фундамент для подальшого розвитку творчого мислення, самостійності та активної мовної діяльності у дітей.

Підручник «Англійська мова» для 1 класу Карп'юк створений відповідно до Типової освітньої програми та Державного стандарту початкової освіти. У другому класі підручник «English with Smiling Sam 2» має аудіосупровід і мультимедійну інтерактивну програму, що відповідає новим вимогам НУШ. Обидва підручники спираються на діяльнісний і комунікативноігровий підхід, орієнтовані на молодших школярів, враховують вікові психологічні особливості дітей 6–8 років, їхню потребу у наочності, дії, інтерактивності.

Вони включають такі структурні елементи: введення нової лексики та фраз, аудіозадачі (слухання, повторення, виконання дій), вправи на письмове відтворення та творче висловлення, рольові та ігрові ситуації, а також проєктні/творчі завдання. Така побудова створює широкі можливості для розвитку різних навичок і творчих здібностей учнів.

Вправи з підручника для 1 класу

Приклад 1: У юніті 1 підручника для 1 класу зустрічається вправа «Hello, Friends! (Page 89)» — учні слухають аудіо (привітання, знайомство), показують на малюнки персонажів, повторюють фрази «Hello! My name's...», відповідають на запитання «What's your name?». Ця вправа не лише закріплює початкову комунікативну фразу, а й змушує дитину реагувати на мовний стимул, послідовно діяти: слухати — повторювати — відповідати. У контексті розвитку творчості ця вправа створює простір для індивідуального відтворення: учні можуть придумати ім'я для іншого персонажа, змінити привітання, імпровізувати. Методично це стимулює увагу, слухове сприймання, мовленнєву реакцію та перші кроки до самостійної мовної дії.

Приклад 2: У юніті 2 підручника 1 класу пропонується вправа «My School» — малюнки кабінетів, дітей у класі, слова «desk», «chair», «teacher», «pencil». Учні отримують завдання: «Look and say», «Point and repeat», потім «Colour the teacher's desk red», «Draw your table». Така вправа поєднує наочність, дію й письмову активність (кольорування, малювання). У плані творчості учні мають свободу вибору кольору, можливість додати свій малюнок, придумати підпис до свого столу англійською мовою. Ця свобода формує елемент самовираження, що є важливою складовою творчої діяльності.

Приклад 3: У юніті 3 підручника для 1 класу — тема «My Family». Вправа «Match and write the words» подає малюнки членів сім'ї (mother, father, sister, brother) і слова. Діти мають поставити номер слова навпроти малюнка і переписати слово. Далі є творча задача: «Draw your family and write their names». Тут учень вже стає автором свого власного зображення та тексту. З погляду розвитку творчих здібностей, така вправа стимулює уявлення дитини про сімейну ситуацію, дозволяє індивідуалізувати навчальний матеріал, формує навичку комбінування вивченого слова з власним контекстом.

Вправи з підручника для 2 класу — «English with Smiling Sam 2»

Приклад 4: Юніт 2 підручника для 2 класу — тема «Glad to see you, my friend!» Згідно з планом уроку, учні прослуховують аудіо, повторюють діалоги, виконують вправи «Listen and point», «Look and say the names», «Count objects 110». Потім їм пропонується творча вправа: «Make a minidiologue with your friend». Це означає, що учень із партнером придумують власний короткий діалог за зразком, але з іншим іменем, іншою ситуацією. Таким чином, завдання не просто відтворює модель, а дає можливість творчої варіації — діти стають співавторами мовленнєвого продукту.

Приклад 5: Юніт 4 підручника — тема «I like it!» (сніданок, обід, вечір — meals). У вправі «Draw your favourite meal and tell about it» (Listen, then draw, then say) учні спочатку прослуховують аудіо, потім малюють страву, підписують її і складають речення: «My favourite meal is pizza. I like it because...». Ця вправа інтегрує аудіосприймання, малювання, письмо, усне мовлення — і важлива саме тим, що учневі дається вибір: яку страву він малюватиме і як пояснюватиме свою думку. Це — творчий крок і стимул до самовираження.

Приклад 6: Юніт 5 підручника — тема «Into your Portfolio!» Учням пропонується створити портфоліопроект: «Draw your family picture, write about your family, tell your story, act out your dialogue». Тут завдання великомасштабне: діти працюють групами або індивідуально, комбінують малюнок, письмовий текст, усне представлення. Така інтеграційна модель формує не лише мовленнєві навички, а й творчі, організаційні, колективні — діти планують свій проєкт, обирають матеріал, виконують завдання і презентують. У педагогічному сенсі це стимулює високу мотивацію, розвиток компетентності учня як дослідника і творця.

У контексті молодших школярів, творчі здібності охоплюють такі складові: уява, креативність, ініціатива, здатність комбінувати знання і створювати нові продукти, самовираження, гнучкість мислення. Вправи, наведені у підручниках Карп'юк, мають потенціал для формування цих здібностей.

Вправи з малюванням («Draw your favourite toy», «Draw and say», «Draw your favourite meal») активно взаємодіють із образним мисленням: діти створюють власні образи, повертають до них мовні знаки (слова, речення), описують їх, ділять ними з однокласниками. Наприклад, коли учень малює сім'ю чи улюблену страву, він не просто відтворює за зразком, а обирає, вирішує, як це буде виглядати, яке речення скласти — усе це є актом творчості. Така діяльність також розвиває дрібну моторику, що є фізичною основою писемної творчості.

Вправи «Make a minidiologue», «Write about your favourite food», «Create your story», «Make a poster» дають учням свободу вибору: персонажі, контекст, кольори, слова — усе частково у контролі учня. Це стимулює комбінування мовного матеріалу з власним досвідом і фантазією, що й є сутністю творчості: перетворення заданого матеріалу у щось нове, особисте. Така діяльність формує навички вироблення нестандартних рішень і сприяє розвитку творчого мислення.

Коли учень має створити свій мінітекст, малюнок чи діалог, він відчуває себе суб'єктом діяльності — не просто виконавцем, а творцем. Це підвищує мотивацію, активізує емоційну залученість, дає відчуття успіху. Підручники, зокрема «English with Smiling Sam 2», підкреслюють авторську концепцію «позитивної мотивації та креативного іншомовного навчання». Самовираження, розвиток особистості через іноземну мову — це важливий аспект, що створює освітню цінність уроку.

Творчі вправи не лише дозволяють створювати, але й аналізувати, порівнювати, прогнозувати. Наприклад, у вправі «Create your story» учню необхідно визначити послідовність подій, придумати героїв, діалоги, ускладнити ситуацію. Це — логікоаналітична діяльність: чи правильно обрано послідовність? чи логічна ситуація? чи відповідає репліка герою? Подібні задачі формують мислення, здатність до інтерпретації та створення сценарію.

Рольові вправи та проекти («Roleplay in pairs», «Portfolio project») стимулюють не лише мовлення, а й взаємодію між учнями: планування спільної

діяльності, розподіл ролей, презентація. Це розвиває здатність до співпраці, врахування інших, творчої взаємодії. Урок стає не просто заняттям, а мініспільнотою, де діти працюють, створюють, презентують.

У підручнику для 1 класу (Карп'юк) на сторінках 4041 зустрічається вправа «Colour the toys, then tell your partner what you like». Учень має пофарбувати іграшки, а потім зробити усне висловлення: «I like the red ball. I don't like the green doll». Ця вправа поєднує малюваннякольорування, письмо або усне мовлення, творче висловлення переваг та антипатій — що дає простір для дитячої ініціативи (чому він обирає «red ball», чому не «green doll») і формує особистісну позицію в мовленні.

У підручнику для 2 класу (English with Smiling Sam 2) на сторінках приблизно 6769 описано вправу «Listen, point and repeat! Then write 3 sentences about what you do every morning». Учні прослуховують аудіо («I wake up, I brush my teeth, I go to school»), показують малюнки, потім складають власні три речення: «I wake up at seven. I do my homework. I have breakfast». Ця вправа задовольняє кілька параметрів творчого розвитку: слухове сприймання, мовленнєве відтворення, письмовий продукт, персоналізація я (учень говорить про себе), що стимулює самосприйняття, креативність і мовну активність.

Інша вправа: «Make a poster: My weekend plan» — учні отримують аркуш, на якому мають зобразити, що вони планують робити на вихідних, підписати рисунок, потім презентувати класу. Учень малює картинки: «go to the park», «play football», «visit grandma», пише підписи: «On Saturday I visit my grandma. On Sunday I play football with my friend». Тут реалізовано комплексна творча діяльність: планування, малювання, опис, усне пояснення, ровеспівнавання з однокласниками. Це стимулює творення власного контексту, застосування англійської мови як засобу вираження себе, що відповідає компетентісному підходу.

Підручники Карпюк — як для 1 класу, так і для 2 — наочно демонструють, що вивчення англійської мови може і повинно бути творчим, активним, мотивуючим процесом. Завдяки вправам, які включають малювання, письмо, рольові ситуації, проєктну роботу та аудіо/мультимедіа, учні не лише засвоюють словниковий запас і базову граматику, але й розвивають творче мислення, уяву, мовленнєві й соціальні компетентності. Важливо, що ці завдання дають учневі себе як суб'єкта діяльності — він створює, обирає, висловлює, презентує. Саме така методика сприяє формуванню внутрішньої мотивації, самостійності, ініціативи — ключових компонентів навчальної діяльності у НУШ.

У системі навчання іноземної мови в початкових класах особливу увагу приділяють розвитку творчих здібностей учнів. Науковий підхід Олександри Яківни Савченко підкреслює, що розвиток творчості у дітей є невід'ємною складовою пізнавальної діяльності та формування загальної навчальної компетентності. Вона наголошує на тому, що творча діяльність має інтегруватися у всі види навчальної роботи, сприяючи гармонійному розвитку мовлення, мислення, уяви та самостійності дитини. На основі цих положень можна виділити кілька основних типів завдань, які найбільш ефективно стимулюють творчу активність молодших школярів.

До першого типу належать вправи, що передбачають не просто механічне відтворення вже вивченого матеріалу, а його творче застосування у нових формах. Такі завдання дають можливість дітям проявляти ініціативу, комбінувати відомі слова та граматичні конструкції для створення власного смислового висловлення.

Приклади вправ включають:

Складання власних речень і коротких текстів. Наприклад, після опрацювання лексики «Fruits and vegetables» учні створюють власні речення типу: “I like apples and bananas”. Такі завдання формують у дітей уміння логічно

поєднувати слова та структури для побудови змістовних висловлювань, сприяючи розвитку мовної та когнітивної гнучкості.

Міні-розповіді на основі сюжетних картинок. Учні отримують серію ілюстрацій і мають вигадати власний сюжет або доповнити історію, використовуючи нові слова та фрази. Наприклад, серія малюнків про день у парку може стати основою для вигаданої розповіді, де дитина описує дії персонажів, погодні умови, власні емоції та реакції.

Такий тип вправ стимулює креативне мислення, розвиває здатність комбінувати відомий матеріал у нові форми та формує навички самостійного пізнання.

Другий тип завдань орієнтований на переосмислення та адаптацію вивченого матеріалу. Діти отримують можливість створювати альтернативні варіанти текстів, діалогів чи історій, що стимулює уяву та формує навички гнучкого мислення.

Приклади таких вправ:

Make your own story / Invent a character. Учні створюють власного персонажа або ситуацію, використовуючи вивчену лексику та мовні конструкції. Наприклад, після теми «Animals» дитина може вигадати тварину з особливими характеристиками, описати її поведінку та взаємодію з іншими персонажами.

Modify dialogues. Учні отримують готовий діалог із підручника і змінюють його, додаючи власні репліки або дії героїв. Наприклад, після прослуховування діалогу у магазині, де персонаж купує фрукти, учні можуть змінити продукт або доповнити діалог, описуючи власні емоції чи реакції.

Такі вправи розвивають креативність, логічне мислення та здатність до адаптації, а також формують навички варіативного вирішення навчальних завдань.

Візуально-творчі завдання поєднують мовну діяльність із творчим вираженням через малювання, конструювання та створення плакатів. Вони сприяють розвитку образного мислення та графічних навичок письма.

Приклади:

Draw and label / Make a poster – учні малюють предмет або сцену та підписують її англійськими словами. Наприклад, після теми «My family» діти створюють постер своєї сім'ї та підписують кожного члена англійською.

Creative cards – виготовлення листівок із використанням нової лексики, наприклад, на теми «My favourite animal» або «My classroom».

Ці вправи стимулюють образне мислення, дрібну моторику та творче відтворення мовного матеріалу, інтегруючи лексичні знання у практичну діяльність.

Рольові ігри та драматизації створюють умови для творчого мовлення та соціальної взаємодії. Вони допомагають учням застосовувати мовні конструкції у реальних або імітованих ситуаціях, формуючи комунікативні навички та мовну впевненість.

Приклади:

Role-play / Mini-dialogues – учні виконують короткі сценки, наприклад, купівля продуктів, знайомство з новим другом, розмова у класі.

Dramatize a story – відтворення прочитаного чи прослуханого тексту у вигляді невеликої вистави. Наприклад, після теми «The little red hen» діти можуть інсценувати історію, змінюючи дії персонажів або додаючи власні репліки.

Такі вправи сприяють розвитку мовленнєвої компетентності, соціальних навичок, емоційної виразності та уміння адаптувати відомі конструкції до нових ситуацій.

Пошукові та проблемні вправи стимулюють нестандартне мислення, критичне осмислення та самостійну роботу з інформацією.

Приклади:

Find the missing words / Solve the puzzle – учні шукають пропущені слова у текстах чи діалогах, що розвиває уважність та логічне мислення.

Guess the word / Riddle game – діти відгадують слова на основі опису або малюнка, наприклад: «It is a big gray animal with a long trunk» → elephant.

Такі вправи формують аналітичні та пошукові навички, сприяють розвитку критичного мислення та самостійності у навчанні.

Сучасні підручники для 1–2 класів, зокрема «English with Smiling Sam» та «Англійська мова» у двох частинах, демонструють активне використання всіх типів творчих завдань:

Малювання та підписування інтегрує мовне та образне мислення, допомагаючи дітям застосовувати лексику у творчій діяльності (юніт 1–2, сторінки 12–20).

Рольові ігри та міні-діалоги дозволяють відпрацьовувати побутові та ігрові ситуації, формуючи соціальні та комунікативні навички (юніт 3, сторінки 36–42).

Творче складання історій та речень («Invent a story») стимулює комбінаторне та логічне мислення, спонукає дітей до самостійного застосування мовного матеріалу в нових контекстах (юніт 4–5).

Всі вправи організовані за принципом поступовості: демонстрація → виконання → рефлексія, що відповідає рекомендаціям Савченко щодо структурованого розвитку творчих здібностей та пізнавальної самостійності учнів.

2.4. Рекомендації авторам підручників щодо посилення розвивального компонента у змісті навчальних книг з іноземної мови

Аналіз сучасних підручників з англійської мови для учнів початкових класів, зокрема «Англійська мова» (1 клас, у 2-х частинах) та «English with Smiling Sam 2» (2 клас) авторства О. Д. Карпюк, дозволяє констатувати високий

рівень інтеграції комунікативного підходу та активне використання аудіо- та мультимедійних ресурсів. Підручники містять широкий спектр завдань, спрямованих на розвиток мовленнєвих, когнітивних та творчих компетентностей молодших школярів, однак проведений аналіз виявив ряд аспектів, що потребують подальшого удосконалення для більш повного реалізування розвивального потенціалу навчальних матеріалів.

Вправи на розвиток уяви та креативності займають центральне місце у формуванні особистісної самостійності дитини. Підручник для 1 класу містить завдання на творчість, такі як «Draw and say» або «Make a card», проте їхня кількість обмежена і вони найчастіше мають простий характер, що зумовлено віковими особливостями першокласників. У підручнику для 2 класу «English with Smiling Sam 2» творчі завдання набувають більш складної структури, включаючи проєктні завдання: «Make a poster», «Write about yourself», «Create your own story».

Для посилення розвивального компоненту рекомендується:

інтегрувати у кожний юніт підручника комплексні творчі завдання, які поєднують письмо, усне мовлення та візуальне оформлення, наприклад: «Draw your dream house and describe it in English», що стимулює одночасний розвиток мовленнєвих, когнітивних і творчих навичок;

додавати завдання з відкритим кінцем, наприклад, «Finish the story» або «Invent your own dialogue», що сприяє розвитку фантазії та здатності до самостійного творчого мислення;

заохочувати учнів до колективної творчості, де результат роботи формується спільними зусиллями, наприклад, створення спільної стінної газети англійською мовою, де кожен учень відповідає за окрему рубрику або ілюстрацію.

Підручник для 2 класу передбачає використання аудіо- та мультимедійного супроводу, що дозволяє ефективно формувати слухове сприймання та навички

усного мовлення. Аналіз демонструє, що інтерактивні вправи здебільшого зосереджені на відтворенні вивченого матеріалу, тоді як завдання на творчий інтерактивний відгук зустрічаються рідше. Для посилення розвивального ефекту доцільно:

впроваджувати вправи, де учень не лише повторює за аудіо, а й створює власні аудіо- або відео-презентації на задану тему, наприклад: «Introduce your pet/family/favourite hobby»;

поєднувати мультимедійні завдання із творчими компонентами, де учень після перегляду відео або прослуховування діалогу створює власний варіант історії, що стимулює аналітичне мислення та мовленнєву активність;

застосовувати інтерактивні ігрові симуляції, де учні можуть моделювати різні соціальні або повсякденні ситуації англійською мовою, тим самим розвиваючи мовленнєві навички у контексті.

Підручники Карпюк О. Д. містять елементи міжпредметного підходу, проте ця інтеграція може бути значно розширена. Для розвитку пізнавальної активності доцільно:

включати завдання, що поєднують вивчення англійської мови з природничими та соціальними знаннями, наприклад: «Describe your plant and its growth stages in English», що одночасно розвиває природничо-наукові та мовленнєві компетенції;

пропонувати вправи на дослідницький підхід, такі як проведення коротких опитувань серед однокласників з подальшим усним або письмовим звітом англійською мовою;

використовувати завдання на класифікацію, порівняння, встановлення закономірностей, наприклад: «Sort these animals according to their habitats», що розвиває логічне мислення та мовленнєву компетентність.

Метапізнавальні завдання сприяють формуванню здатності учнів усвідомлювати власний процес навчання та застосовувати його ефективно. У

підручниках Карпюк О. Д. присутні початкові елементи рефлексії («Check your answers», «Repeat after me»), проте вони здебільшого зосереджені на контролі правильності виконання завдання. Для посилення розвивального компонента рекомендується:

інтегрувати вправи на самооцінку та рефлексію: «What did I learn today?», «Which words are difficult for me?», що стимулює усвідомлене застосування знань;

додавати завдання на планування та контроль власної діяльності: «Plan your story», «Check your dialogue with a partner», що розвиває організаційні та когнітивні навички;

впроваджувати вправи на прогнозування та передбачення результату власної роботи: «Guess what will happen next in the story», що сприяє розвитку критичного та аналітичного мислення.

Комунікативна креативність є одним з ключових аспектів розвитку особистості молодшого школяра. Аналіз підручників показує наявність рольових ігор та завдань на співпрацю, проте їхня кількість і різноманітність можуть бути збільшені. Рекомендовано:

додавати рольові ігри з різноманітними сценаріями («Act out a shopping dialogue», «Interview your classmate»), що сприяє розвитку мовленнєвої компетентності та соціальної взаємодії;

впроваджувати завдання на створення спільного продукту (колективні історії, постери, малюнки), де кожен учень робить внесок у кінцевий результат;

стимулювати презентацію результатів роботи, що розвиває здатність аргументувати власну позицію та працювати в команді.

Для формування високого рівня мовної компетентності важливо, щоб нові слова та граматичні конструкції використовувалися у творчих контекстах. У підручниках 1 та 2 класу лексика найчастіше повторюється через стандартні вправи на відповідність та заповнення пропусків. Для розвитку творчих умінь рекомендується:

вводити завдання «Use the new words to write your own story» або «Describe your picture using 5 new words», що стимулює продуктивне використання лексики;

пропонувати вправи на комбінування граматики та лексики у різних ситуаційних контекстах, наприклад, складання речень із нових слів у теперішньому, минулому та майбутньому часі;

використовувати завдання з варіативним завершенням («Complete the dialogue in your own way»), що розвиває креативність і мовленнєві навички.

Вивчення культури англomовних країн одночасно з мовним навчанням формує широку картину світу та стимулює творчі здібності. У підручниках Карпюк О. Д. присутні окремі вправи на ознайомлення з традиціями та звичаями англomовних країн, проте їхня кількість може бути збільшена. Доцільно:

додавати завдання порівняння культур, наприклад: «Compare your culture with English-speaking countries» з подальшою візуалізацією або усним описом;

пропонувати учням створювати мультимедійні міні-проекти, де вони демонструють культурні особливості у творчій формі;

використовувати англійські казки, пісні, народні історії для створення альтернативного закінчення або адаптації сюжету під власний досвід.

Для ефективного розвитку учнів різного рівня підготовки важливо забезпечити диференційований підхід. Підручники Карпюк О. Д. передбачають базові завдання для всіх, однак додаткові рівні складності та варіанти реалізації творчих завдань відсутні. Рекомендовано:

пропонувати основні та додаткові творчі завдання, що дозволяють кожному учню працювати відповідно до своїх можливостей;

давати альтернативні способи виконання творчих завдань (усно, письмово, малювання, аудіо, відео);

стимулювати персоналізацію навчального матеріалу, щоб учні відчували себе авторами власних продуктів, що сприяє підвищенню мотивації та самостійності.

Розвивальний компонент підручників з іноземної мови має на меті не лише формування мовних навичок, а й стимулювання когнітивного, творчого та соціального розвитку молодших школярів. На основі аналізу підручників Карпюк О. Д. («Англійська мова», 1–2 класи) та «English with Smiling Sam 2» запропоновано систему вправ, що комплексно сприяють розвитку психічних процесів, мовлення, мислення, уваги, пам'яті та творчих здібностей учнів.

Важливим аспектом є формування вибіркової та послідовної уваги, здатності виділяти ключові мовні сигнали в інформаційному потоці, а також розвиток зорово-просторового сприймання. Рекомендовано включати такі типи вправ:

Впізнавання та зіставлення інформації:

Number the pictures – завдання, у яких дитина нумерує малюнки відповідно до аудіо-інструкцій або текстових підказок.

Match and colour – зіставлення слів із картинками та їх розфарбовування, що сприяє розвитку концентрації та дрібної моторики.

Look, read and tick/cross – завдання на позначення правильного або неправильного варіанту, що тренує швидку обробку інформації.

Педагогічний ефект: такі вправи стимулюють уміння виділяти релевантні елементи у складному інформаційному полі, формують здатність до візуальної організації матеріалу та орієнтації у схемах ілюстрацій.

Вплив аудіо-інструкцій:

Listen and point / Listen and do – учень виконує завдання за аудіо-інструкціями (наприклад, «Point to the red car»), що розвиває слухову увагу та здатність до одночасної обробки аудіо- та візуальної інформації.

Пам'ять молодших школярів формується через повторення, ритм, асоціативні зв'язки та інтеграцію різних сенсорних каналів. Для ефективного розвитку пам'яті рекомендуються:

Репетиційні блоки та рими:

Listen and repeat – повторення слів, фраз і діалогів за аудіо, що стимулює слухову пам'ять та словесно-логічне запам'ятовування.

Пісні та ритмічні рими, що інтегруються у уроки («The Days of the Week Song», «Hello Song») – покращують запам'ятовування через музичний та ритмічний канал.

Словесно-логічні вправи:

Unscramble and write – впорядкування слів у правильному порядку для складання речень.

Ланцюжки повторення лексики у різних контекстах («Say the words in order: cat, dog, bird») – розвивають короткочасну та довготривалу пам'ять.

Педагогічний ефект: систематичне повторення та інтеграція ритмічних та логічних вправ зміцнює когнітивні структури пам'яті, сприяє автоматизації мовленнєвих навичок і полегшує подальше використання нових слів у контексті.

Розвиток мислення передбачає формування здатності до аналізу, синтезу, класифікації та прогнозування, що є критично важливим для опанування іноземної мови. Рекомендовані типи вправ:

Класифікаційні та логічні вправи:

Sort and match – впорядкування об'єктів за категоріями (колір, форма, тема).

Put pictures in correct order – побудова історій чи діалогів у логічному порядку.

Guess the missing word – аналітичне добудовування речень за контекстом.

Вправи на реконструкцію:

Arrange the dialogue – реконструкція діалогів, що сприяє розвитку аналітичного мислення та розуміння причинно-наслідкових зв'язків.

Педагогічний ефект: такі завдання стимулюють аналітико-синтетичні операції, навчають дітей знаходити логічні зв'язки між мовними елементами, формують здатність до передбачення розвитку подій у мовленнєвому контексті.

Розвиток усного та писемного мовлення здійснюється через поступовий перехід від репродуктивної практики до продуктивної мовленнєвої діяльності.

Усне мовлення:

Repeat after me / Dialogues – повторення фраз і коротких діалогів за аудіо.

Role plays – міні-сценки, що моделюють соціальні ситуації («At the shop», «Introducing yourself»).

Письмове мовлення:

Trace and write – обведення літер та слів для формування графічних навичок.

Fill in the letters/words – завдання на відновлення слів у пропусках.

Make a poster / Write about you – складання коротких текстів, творчих описів себе, родини, улюблених предметів.

Педагогічний ефект: ці вправи сприяють формуванню комунікативних умінь, розвитку орфографічної уваги, графічної моторики та здатності самостійно будувати прості тексти англійською мовою.

Творчі завдання сприяють формуванню самостійності, емоційної виразності та здатності до персоналізації матеріалу.

Творче оформлення:

Draw and say – малювання з подальшим описом малюнка англійською.

Make a card / Make a poster – створення індивідуальних проєктів, що поєднують письмову та образотворчу діяльність.

Міні-проєкти та історії:

Write a story about your day / invent your own dialogue – складання власних розповідей і діалогів.

Create your own flashcards / vocabulary book – систематизація матеріалу у творчій формі.

Педагогічний ефект: такі завдання стимулюють образне та креативне мислення, розвивають здатність до самовираження та активного застосування мовного матеріалу у нових контекстах, підвищують мотивацію до навчання.

Соціальна взаємодія під час навчання англійської мови формує комунікативну компетентність та соціальні навички.

Спільні ігри та рольові вправи:

Interview a classmate / Ask and answer questions – учні опитують один одного, що розвиває навички ведення діалогу.

Act out a situation – моделювання побутових чи казкових ситуацій.

Групові творчі завдання:

Create a group story / Poster project – спільна робота над текстом чи візуальним матеріалом.

Педагогічний ефект: формування вміння співпрацювати, аргументувати власну думку, слухати інших та узгоджувати колективне рішення, що є основою соціальної компетентності та розвитку мовленнєвої активності.

Метапізнавальні вправи сприяють усвідомленню власного навчального процесу та формуванню здатності до самоконтролю.

Check your work / Self-assessment – учні оцінюють правильність виконання завдань.

Plan your story / Predict the next action – завдання на планування та прогнозування.

Reflect on your learning / What did I learn today? – короткі записи або усні обговорення для рефлексії.

Педагогічний ефект: сприяє розвитку самоконтролю, критичного мислення та навичок самостійного навчання.

Важливо включати завдання, що поєднують мовне навчання з іншими предметами та культурним контекстом:

Describe your plant / animal in English – поєднання природничих знань та англійської мови.

Compare your traditions with English-speaking countries – вправи на міжкультурне порівняння.

Use numbers, shapes, and colors in a story – інтеграція математики, мистецтва та мови.

Педагогічний ефект: розвивають комплексне мислення, здатність встановлювати зв'язки між знаннями різних сфер, формують широку світоглядну компетентність.

Для учнів із різними рівнями підготовки рекомендовано:

основні та додаткові варіанти завдань різної складності;

можливість виконання завдань усно, письмово, через малюнки, аудіо- та відео-презентації;

персоналізація завдань, де учень обирає тему або форму виконання, наприклад: Write about your favorite hobby / Draw your favorite place.

Педагогічний ефект: підвищує мотивацію, сприяє самостійності та креативності, дозволяє кожному учневі працювати на своєму рівні компетентності.

Запропонований комплекс вправ дозволяє максимально посилити розвивальний компонент підручників з англійської мови, оскільки він охоплює:

розвиток уваги та сприймання;

формування пам'яті та когнітивних структур;

розвиток мислення, аналітичних і синтетичних навичок;

розвиток усного та писемного мовлення;

стимулювання творчих здібностей і уяви;

формування соціальних та комунікативних навичок;

розвиток метапізнавальних умінь;

інтеграцію міжпредметних та міжкультурних знань;

диференціацію та персоналізацію навчального процесу.

Комплексне використання цих вправ забезпечує гармонійний розвиток особистості учня, сприяє формуванню високого рівня мовленнєвої компетентності та креативного мислення, що є основою успішного засвоєння іноземної мови на початковому етапі навчання.

Посилення розвивального компонента у підручниках з іноземної мови для початкових класів потребує комплексного підходу, що охоплює інтеграцію творчих та проєктних завдань, мультимедійних і інтерактивних вправ, розвиток метапізнавальних і комунікативних навичок, міжпредметних та міжкультурних завдань, а також диференційований підхід до виконання вправ. Такий підхід забезпечує формування не лише мовних компетентностей, а й творчих, когнітивних та соціальних навичок молодших школярів, сприяє їхній самореалізації, самовираженню та активній пізнавальній діяльності. Виконання цих рекомендацій дозволить авторам підручників створювати навчальні книги, які гармонійно поєднують комунікативний, розвивальний та творчо-особистісний компоненти навчання англійської мови.

Висновки до розділу 2

Проведений системний аналіз підручників з англійської мови, зокрема навчальних матеріалів Карпюк О. Д. («Англійська мова», 1–2 класи, з аудіосупроводом) та «English with Smiling Sam 2», дозволяє зробити обґрунтовані висновки щодо структури, змісту та педагогічної цінності сучасних підручників початкової школи. Дослідження підтвердило, що сучасні підручники поєднують навчальний і розвивальний компоненти, забезпечуючи всебічний розвиток молодших школярів через різноманітні типи завдань, що охоплюють когнітивні, мовленнєві, творчі, соціальні та метапізнавальні компетенції учнів.

Підручники для учнів 1–2 класів відзначаються високим рівнем інтеграції навчальної та розвивальної складових. Завдання, включені до навчальних матеріалів, спрямовані на розвиток основних психічних процесів — уваги, пам'яті, мислення, уяви, а також на формування мовленнєвої компетентності та творчих здібностей. Особливу увагу в підручниках приділено поступовому переходу від репродуктивного до продуктивного навчання, що дозволяє учням не лише відтворювати мовний матеріал, а й активно його застосовувати у творчих та комунікативних завданнях.

Аналіз показав, що сучасні підручники забезпечують розвиток наступних аспектів навчальної діяльності:

Увага та сприймання: завдання на нумерацію малюнків, зіставлення тексту і зображень, пошук відповідностей, вправи «Look, read and tick/cross», «Find the odd one out», а також аудіо-завдання «Listen and point / Listen and do» сприяють формуванню вибіркової та послідовної уваги, навчають дітей виділяти релевантні мовні сигнали у потоці інформації та розвивають зорово-просторове сприймання. Наприклад, у першому юніті підручника «English with Smiling Sam 2» завдання «Number the pictures» поєднує аудіо-інструкції з візуальним рядом, що стимулює одночасне залучення слухового та зорового каналів сприймання.

Пам'ять: репетиційні вправи «Listen and repeat», римовані пісні, лексичні ланцюжки, вправи «Unscramble and write» формують слухову та словесно-логічну пам'ять, що є важливою умовою для запам'ятовування та відтворення мовного матеріалу. У підручнику Карпюк О. Д. багато коротких повторів лексики та діалогів, що відповідає віковим можливостям дітей другого класу, забезпечує послідовне закріплення матеріалу та сприяє розвитку довготривалої пам'яті.

Мислення: класифікаційні завдання («Sort», «Match»), логічні добудови («Put pictures in correct order», «Guess the missing word») та реконструкція діалогів («Arrange the dialogue») розвивають аналітико-синтетичні операції, навчають порівнювати, узагальнювати та встановлювати причинно-наслідкові зв'язки. Такі

вправи стимулюють логічне мислення та прогнозування мовного контексту, що є необхідною умовою для розвитку когнітивної гнучкості.

Мовлення (усне і писемне): завдання на повторення діалогів, рольові міні-сценки, вправи «Read and match», «Trace and write», «Fill in the letters/words», а також творчі проєкти («Make a poster / Write about you») дозволяють учням здійснювати плавний перехід від репродуктивної до продуктивної мовної діяльності. Письмові завдання формують графічні навички письма англійською мовою, орфографічну увагу та моторику, а рольові вправи розвивають комунікативну компетентність.

Творчі здібності та уява: завдання на створення малюнків, постерів, листівок, міні-проєктів стимулюють образне мислення, емоційно-виражальні навички та персоналізацію навчального матеріалу. Наприклад, у підручнику «English with Smiling Sam 2» вправи «Make a card» або «Draw and say» дозволяють дітям інтегрувати вивчений мовний матеріал з власним досвідом, що підвищує мотивацію та зацікавленість навчанням.

Соціальна та комунікативна компетентність: групові завдання, робота у парах, рольові ігри та міні-сценки формують навички співпраці, взаємодії та спілкування, що є необхідними для розвитку соціальної зрілості дитини.

Метапізнавальні та загальнонавчальні уміння: підручники включають завдання на планування дій, прогнозування результатів, самоконтроль та оцінювання власної діяльності, що сприяє формуванню навичок усвідомленого навчання, самостійності та критичного мислення.

Інтеграція аудіо та мультимедійних вправ у підручниках дозволяє ефективно розвивати слухове сприймання, фонематичний слух та вимову, а також забезпечує активну взаємодію між учнями та навчальним матеріалом. Аудіо-завдання («Listen and point», «Listen and repeat», інтерактивні пісні) поєднують слухову й мовленнєву діяльність, сприяючи закріпленню матеріалу та формуванню комунікативних умінь. Мультимедійні інтерактивні вправи

підвищують мотивацію учнів, роблять навчання більш наочним та цікавим, сприяють розвитку пізнавальної активності та творчості.

Підручники забезпечують інтеграцію англійської мови з іншими предметами та культурним контекстом. Наприклад:

вправи на опис тварин і рослин сприяють розвитку природничо-екологічної компетентності;

завдання на роботу з числами, формами та кольорами інтегрують мовні навички з математичними поняттями;

вправи на порівняння українських та англійських традицій формують міжкультурне розуміння та світоглядну компетентність.

Такі міжпредметні зв'язки сприяють розвитку комплексного мислення та здатності до перенесення знань у нові контексти.

Підручники Карпюк О. Д. та «English with Smiling Sam 2» демонструють високий рівень інтеграції навчального та розвивального компонентів, що дозволяє забезпечити комплексний розвиток учнів молодшого шкільного віку. У той же час, аналіз виявив низку напрямів для подальшого вдосконалення:

Посилення творчих завдань — розширення вправ на складання власних історій, створення плакатів, колажів, рольових ігор та міні-проектів;

Розширення міжпредметних інтеграцій — додаткові вправи на поєднання англійської мови з математикою, природничими науками, мистецтвом;

Диференціація завдань — включення варіантів для учнів з різним рівнем підготовки та можливістю персоналізації навчального матеріалу;

Посилення метапізнавальної складової — розширення завдань на планування, прогнозування, самоконтроль та рефлексію виконаних дій.

Впровадження цих рекомендацій дозволить підвищити ефективність навчально-розвивальної діяльності, зміцнити мотивацію до навчання, а також забезпечити більш всебічний розвиток особистості молодшого школяра.

Системний аналіз підручників з іноземної мови для 1–2 класів показав, що сучасні навчальні матеріали ефективно поєднують навчальні й розвивальні завдання, формують когнітивні, мовленнєві, творчі, соціальні та метапізнавальні компетенції учнів, стимулюють активність, самостійність та креативність, а також сприяють закріпленню мотивації до вивчення англійської мови. Підручники забезпечують цілісне формування мовленнєвої компетентності та психічного розвитку дитини, одночасно надаючи можливості педагогам організовувати навчальний процес відповідно до індивідуальних потреб учнів.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволяє зробити комплексну оцінку стану та особливостей розвивального компонента підручників з іноземної мови для учнів початкових класів, а також визначити ефективні напрями його вдосконалення з урахуванням сучасних освітніх стандартів і психолого-педагогічних вимог.

1. Проаналізовано теоретичні підходи до розвивального навчання в початковій школі та визначено місце розвивального компонента уроку в системі навчання іноземної мови. Проведений теоретичний аналіз засвідчив, що розвивальне навчання в початковій школі базується на інтеграції навчальної, виховної та розвивальної функцій уроку, де підручник з іноземної мови виступає важливим засобом формування когнітивних, мовленнєвих, соціально-комунікативних та творчих компетентностей. Зокрема, згідно з дидактичними положеннями О. Савченко та сучасними підходами до організації навчання, розвивальний компонент уроку має забезпечувати активізацію психічних процесів учнів, розвиток їхньої уваги, пам'яті, мислення, уяви, мовлення, а також формування навичок самостійної діяльності, уміння планувати та контролювати власну пізнавальну активність.

2. Встановлено, що розвивальний вплив підручника на особистість молодшого школяра здійснюється в таких напрямках: розвиток психічних процесів, формування загальнонавчальних умінь і навичок, розвиток творчих здібностей (Я. Кодлюк). Завдання на розвиток психічних процесів охоплюють вправи на формування сенсорних умінь (слухати, бачити, відчувати) та пізнавальних процесів (уваги, уяви, пам'яті тощо); загальнонавчальних умінь і навичок — вправи на оволодіння організаційними, загальномовленнєвими, загальнопізнавальними і контрольо-оцінними вміннями (О. Савченко); творчих здібностей — творчі завдання двох рівнів складності (ті, що передбачають

незначну перебудову відомого і які потребують цілковитої самостійності, елементів новизни).

3. Досліджено структуру та зміст підручників з іноземної мови для молодших школярів, визначено типи завдань та їхній розвивальний потенціал. Проведений аналіз підручників «Super Minds» (Ukrainian edition), 1 кл. (авт. Г. Пухта), «Super Minds» (Ukrainian edition), 2 кл. (авт. Г. Пухта), «Англійська мова», 1 кл. (авт. О. Карпюк), «Англійська мова», 2 кл. (авт. О. Карпюк) та «English with Smiling Sam 2» 2 кл. (авт. О. Карпюк) показав, що сучасні підручники містять широкий спектр завдань, спрямованих на розвиток психічних процесів, загальнонавчальних умінь і творчих здібностей учнів.

Завдання на розвиток уваги і сприймання, представлені у вигляді вправ типу «Number the pictures», «Match and colour», «Look, read and tick/cross», «Find the odd one out», «Listen and point / Listen and do», сприяють формуванню вибіркової та послідовної уваги, тренують здатність виділяти мовні сигнали у потоці інформації, а також розвивають зорово-просторове сприймання та орієнтацію у схемах ілюстрацій. Ці вправи стимулюють інтеграцію аудіальної, візуальної та моторної інформації, що відповідає психофізіологічним особливостям молодших школярів.

Виявлено засоби формування загальнонавчальних умінь і навичок у процесі вивчення іноземної мови. Досліджені підручники містять вправи на розвиток пам'яті, включаючи репетиційні блоки «Listen and repeat», пісні та рими, завдання «Unscramble and write», ланцюжки повторів лексики у різних контекстах. Такі вправи сприяють формуванню слухової та словесно-логічної пам'яті, полегшують перенесення матеріалу в оперативну та довготривалу пам'ять, відповідають віковим можливостям учнів та забезпечують систематичне закріплення матеріалу.

Формування мовленнєвої компетентності реалізується через різноманітні завдання на усне та писемне мовлення. Вправи «Read and match», «Trace and

write», «Fill in the letters/words», рольові міні-сценки та творчі проєкти («Make a poster», «Write about you») забезпечують перехід від репродуктивної до продуктивної діяльності, сприяють формуванню графічних навичок, орфографічної уваги, моторики письма та комунікативної компетентності. Такі завдання дозволяють інтегрувати мовленнєву діяльність із креативними та соціально-комунікативними навичками, що є ключовим для розвитку молодших школярів у контексті сучасного навчання іноземних мов.

Серед завдань на розвиток творчих здібностей у підручниках значну увагу приділено розвитку мислення та логічних операцій. Вправи на класифікацію («sort», «match»), логічні добудови («Put pictures in correct order», «Guess the missing word») та реконструкцію діалогів («Arrange the dialogue») формують навички аналітико-синтетичного мислення, сприяють розвитку здатності встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, порівнювати та узагальнювати інформацію, прогнозувати розвиток мовленнєвого контексту. Особливо ефективними є завдання на розміщення картинок у логічному порядку, які поєднують мовну діяльність із розвитком причинно-наслідкового мислення та просторових уявлень.

Розвиток творчих здібностей у процесі вивчення іноземної мови реалізується через завдання на образне мислення та емоційно-виражальну діяльність. Творче оформлення («Make a card», «Draw and say»), міні-проєкти («Make a poster», «Write about you»), рольові ігри та інтерактивні мультимедійні завдання стимулюють уяву, сприяють емоційному вираженню та мотивації, надають можливість персоналізувати навчальний матеріал і пов'язати його з власним досвідом. Це, у свою чергу, формує внутрішню мотивацію до навчання, розвиває креативність, гнучкість мислення та здатність до нестандартного вирішення проблем.

4. Розроблено практичні рекомендації для авторів підручників щодо посилення розвивального компонента та підвищення його ефективності у

навчальному процесі. Серед основних напрямів удосконалення можна виділити: посилення інтерактивності та мультимедійності завдань, розширення вправ на розвиток критичного та креативного мислення, включення завдань на формування мовленнєвих навичок у контексті реального життя, активне використання рольових ігор та міні-проектів для персоналізації навчального матеріалу, а також послідовне поєднання репродуктивних та продуктивних вправ для формування комплексних мовленнєвих компетентностей.

Перспективами подальших досліджень є збільшення українознавчого компоненту в чинних підручниках з англійської мови для початкової школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабич В. Засоби зорової наочності на уроці іноземної мови в основній школі. Розвиток порівняльної професійної педагогіки у контексті глобалізаційних та інтеграційних процесів: матеріали тез доп. IX міжнар. наук.-методол. Інтернетсемінару (14 трав. 2020 р.) / Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України; Хмельницький національний ун-т: «Термінова поліграфія». 2020. С. 102- 103.
2. Башкір О., Ільченко А. Формування лексичної компетентності учнів на уроках англійської мови. *Актуальні питання гуманітарних наук. Педагогіка*. 2020. Вип. 33, т. 1. С. 262-267.
3. Берьозкіна Ю. Теоретико-практичне підґрунтя використання засобів візуалізації на уроках української мови в НУШ. *Актуальні питання сучасної науки та освіти: збірка наукових праць*. Слов'янськ. 2021. С. 6-16.
4. Бібік Н. М., Вашуленко М. С., Мартиненко В. О. та ін. Формування предметних компетентностей учнів початкової школи: монографія. Київ: Педагогічна думка, 2014. 346 с.
5. Білоус В. Ю. Класифікація наочності та сфера її застосування в процесі навчання англійської мови. *Наука та освіта в умовах воєнного часу*. 2023. С. 25-26.
6. Варзацька Л. О. Мова і мовлення. Розвиваюче навчання в початкових класах: Методичний посібник для вчителів, студентів, методистів. Кам'янець–Подільський: Абетка, 2001. 226 с.

7. Васецька Л. І., Соловйова О. В. Упровадження мультимедійних технологій у навчальний процес: проблеми і перспективи. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. 2019. Вип. 34. С. 30-40.
8. Вульчин М., Пикулицька З., Деркач Ю. Використання засобів наочності у процесі інтегрованого навчання на уроках у початковій школі. *Молодий вчений*. 2019. № 6 (70). С. 76-80.
9. Горошкін І. О. Ситуаційні завдання як педагогічна умова компетентнісно орієнтованого навчання іноземних мов. Стан освітнього процесу в умовах викликів сьогодення: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 12 лютого 2021 р.). Дніпро. 2021. С. 93–95.
10. Горошкін І. О. Мовленнєві ситуації як засіб формування ключових компетентностей учнів 5–6 класів гімназії у процесі навчання іноземних мов. *Вісник Луганського нац. ун-ту імені Тараса Шевченка*. 2020. № 2. С. 13–21.
11. Горошкін І. О. Особливості формування ключових компетентностей у 5-х класах гімназії в процесі навчання іноземних мов. *Український педагогічний журнал*. 2020. № 2. С. 104–109.
12. Горячий С.С., Гапоненко Л.П. Використання інтерактивних технологій для формування лексичної компетентності на уроках англійської мови. Collection of scientific papers «SCIENTIA». *Theory and practice of modern science: матеріали VI між нар. наук.-теорет. конф.* (м. Краків, Республіка Польща, 24 лист. 2023 р.). Краків. 2023. С. 183-185.
13. Державний стандарт базової середньої освіти. Постанова Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2020 р. № 898. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinskashkola/derzhavnij-standartbazovoyi-serednoyi-osviti>

14. Дидактичні та методичні засади компетентнісно орієнтованого навчання іноземних мов у початковій школі: навч.-метод. Посіб. за наук. ред. В. Г. Редька; від. за вип. Т. К. Полонська. Київ: Пед. Думка. 2020. 293 с.
15. Дусавицький О. К. Розвиваюче навчання: Найважливіші напрями роботи. *Початкова школа*. 2006. №20. С.20
16. Душніцька І. Важливість вивчення іноземних мов у сучасному світі та роль навчальної гри у цьому процесі. *Англійська мова та література: науково-метод. журн.* 2018. № 19-21. С. 30–35.
17. Захарова А. М. Розвивальне навчання в початковій школі. *Психологія і педагогіка*. 2019. №1. С. 21–27
18. Землянська, О. С., Давиденко, О. В. Застосування цифрових інтерактивних технологій для формування лексичної компетентності. Розвиток сучасної науки: актуальні питання теорії та практики : матеріали IV Всеукр. студ. наук. Конф., м. Львів, 17-20 лист., 2023 р. Вінниця. 2023. С. 345-347.
19. Зубрик А. Інтерактивні методи і прийоми навчання англійської мови учнів початкових класів. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Том 2. 2020. № 28. С. 87-92.
20. Каленик М. Формування англомовної навчально-стратегічної компетентності учнів базової школи як освітня проблема у науковій літературі. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2022. №10. С. 6-14.
21. Кардашова Н.В. Психологічні та лінгвістичні основи формування лексичної компетенції. *Вісник КИЛУ. Серія Педагогіка та психологія*. 2020. №4. С.176-185.

22. Керекеша, О. В. Методи та засоби підвищення мовленнєвих компетенцій з іноземної мови в практичній діяльності майбутніх економістів. Атлант ВОИ СОИУ, за заг. ред. О. В. Керекеши. Одеса. 2017. С. 147-148.
23. Кириченко Т. Рідель Т. Інтерактивне навчання: технології візуалізації навчальних матеріалів на заняттях з англійської мови. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 7 (25). С. 672-684.
24. Кіруцак К. Формування в учнів 2 класу англomовної лексичної компетентності в читанні з використанням зображувальної наочності. *ARS LINGUODIDACTICAE*. 2021. № 7. С. 35-43.
25. Кодлюк Я. П. Концептуальні основи побудови підручника для початкової школи. *Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць / ред.. кол.: гол. ред.. К.: Педагогічна думка*, 2014. Вип. 14. С. 284–292.
26. Кодлюк Я. П. Теорія і практика підручникотворення в початковій освіті : підруч. для магістрантів та студ. пед. ф-тів. К: інформаційно-аналітична агенція «Наш час», 2006. 368 с.
27. Красуля А.В., Шумило А.О. Застосування мобільних технологій з метою розвитку іншомовної лексичної компетентності учнів при вивченні англійської мови. *Теоретична і дидактична філологія: збірник наукових праць. Серія «Філологія». ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. Переяслав (Київська обл.) : Домбровська Я.М. 2020. Вип. 32. С. 49–59.
28. Куліков С., Михайлова, О. Теоретичні основи формування іншомовної лексичної компетентності учнів початкової школи засобами міжпредметних зв'язків. *Розвиток іншомовного професійного спілкування для студентів мовних і немовних спеціальностей*. 2024. С.76-82.

29. Локшина О. І. Європейська довідкова рамка ключових компетентностей для навчання впродовж життя: оновлене бачення 2018 року. *Український педагогічний журнал*. 2019. № 3. С. 21–30.
30. Маїк, М. Б. Формування іншомовної лексичної компетентності учнів засобами інтерактивних технологій. Сучасна освіта – доступність, якість, визнання : матеріали XII Міжнар. наук.-метод. конф., 11-13 лист. 2020 р. Краматорськ. 2020. С. 85-87.
31. Маркова І. В. Сучасні методи формування лексичної компетентності на уроках іспанської мови в гімназії. *Молодий вчений*. 2021. № 4 (92). С. 70-73.
32. Методика викладання англійської мови: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / уклад. Холод Ірина Василівна. Умань: Візаві. 2018. 165 с.
33. Олесюк, Л. В. Зміст формування іншомовної лексичної компетенції. Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. 2015. С. 63-66.
34. Павленко В.В. Актуальні методи розвивального навчання. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Розвиток дослідницьких здібностей обдарованих дітей та молоді», 11- 12 травня 2011 р. м. Житомир. ІОД. 2011. С. 246- 251
35. Пасічник О. С. Використання візуальних опор у процесі організації ситуативного спілкування іноземною мовою учнів 5–6 класів. Проблеми сучасного підручника: зб. тез Міжнар. наук.-практ. інтернет конф. (наук. вид.), 28–29 травня 2020 р., Київ. 2020. С. 148–150.

36. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-п#Text>
37. Савченко О.Я. Діагностика і дидактичні умови формування у молодших школярів мотивації уміння вчитися. *Український педагогічний журнал*. 2015. № 1. С. 85-90

ДОДАТКИ

Додаток А.

Основні типи завдань розвивального характеру в підручниках

Тип завдань	Приклади завдань з підручників	Опис завдань	Вплив на психічні процеси та загальнонавчальні вміння	Вплив на творчі здібності та креативність
Розвиток уваги та сприймання	«Number the pictures», «Match and colour», «Look, read and tick/cross», «Find the odd one out», «Listen and point / Listen and do» (аудіо-інструкції)	Завдання передбачають уважне зіставлення текстової або аудіо інформації з візуальними елементами, пошук відповідностей, виділення помилок, вибір правильного варіанту	Тренує вибіркову та послідовну увагу, концентрацію, орієнтацію у схемах та зорово-просторове сприймання, розвиток аудіальної та зорової пам'яті	Формує здатність помічати деталі, аналізувати інформацію, підвищує мотивацію та зацікавленість у навчанні
Розвиток пам'яті	«Listen and repeat», пісні та рими, «Unscramble and write», ланцюжки повторів лексики у різних контекстах	Повторення та ритм допомагають закріпити нові слова, вирази та діалоги; вправи на відтворення послідовності	Формує слухову, словесно-логічну та довготривалу пам'ять, сприяє систематизації знань, розвиток пам'яті через повторення	Використання пісень та рим стимулює творчість через гру зі звуками, розвиток музичної уяви та мовленнєвої креативності

Розвиток мислення	«Sort and match», «Put pictures in correct order», «Guess the missing word», «Arrange the dialogue»	Класифікація, логічне упорядкування, побудова діалогів, встановлення зв'язків між елементами	Розвиває аналітико-синтетичні операції, логічне та причинно-наслідкове мислення, уміння робити висновки, прогнозувати розвиток мовленнєвого контексту	Формує креативне мислення, вміння знаходити нестандартні рішення, комбінувати елементи для створення нових структур
Розвиток усного мовлення	Рольові міні-сценки, діалоги для повторення, «Read and match», «Listen and respond»	Повторення діалогів, відтворення мовленнєвих конструкцій у різних ситуаціях, інтерактивні завдання	Формує навички усного мовлення, інтонаційної та артикуляційної культури, розвиток комунікативної компетентності, активізація словникового запасу	Розвиває творчість у мовленні, здатність імпровізувати, створювати власні діалоги та короткі монологи
Розвиток писемного мовлення	«Trace and write», «Fill in the letters/words», «Write about you», «Make a poster»	Завдання на відтворення письмового тексту, складання речень, творчі письмові проекти	Формує графічні навички, орфографічну увагу, розвиток моторики та послідовності дій	Стимулює творчість через самостійне створення текстів, малюнків, постерів, дозволяє персоналізувати навчальний матеріал

Розвиток уяви та творчості	«Make a card», «Draw and say», «Make a poster», міні-проекти	Виготовлення креативних матеріалів, малювання, складання історій, застосування вивчених слів у творчому контексті	Розвиває образне мислення, уяву, здатність комбінувати знання в нові форми, стимулює емоційну активність	Сприяє розвитку креативності, індивідуальної самовираженості, естетичного сприйняття, формує навички проєктної діяльності
Формування загальнонавчальних умінь та навичок	Завдання на пошук інформації, заповнення таблиць, класифікацію предметів, логічні ігри	Спрямовані на розвиток умінь працювати з інформацією, порівнювати, узагальнювати, знаходити закономірності	Формують вміння аналізувати, систематизувати знання, розвивають критичне мислення та навчальну самостійність	Стимулюють творчий підхід до вирішення завдань, застосування знань у нових ситуаціях, активізують пізнавальну діяльність
Розвиток соціально-комунікативних навичок	Парні та групові завдання, рольові ігри, дискусії, колективні проєкти	Діти виконують завдання у взаємодії з однокласниками, обговорюють, співпрацюють, виконують спільні проєкти	Розвивають соціальну компетентність, навички співпраці, вміння слухати та аргументувати	Стимулюють творчість у групових ситуаціях, колективну креативність, здатність генерувати нові ідеї разом з іншими
Інтеграційні та мультимедійні завдання	Використання аудіо, відео, інтерактивних вправ у підручниках та робочих зошитах	Завдання передбачають активне використання різних каналів інформації (слух, зір, рух, мова)	Формують комплексні когнітивні та мовленнєві навички, активізують одночасно кілька психічних процесів	Розвивають творчий підхід до вирішення завдань, стимулюють експериментацію та дослідження в навчанні